

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vliv rozvodu na životní situaci matky a výběr partnera

Veselá Aneta

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Aneta Veselá**
Osobní číslo: **H15515**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vliv rozvodu na životní situaci matky a výběr partnera**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce pojednává o rozvodu, porozvodové situaci matky v rodině a změnách v pohledu na možný výběr nového partnera. Rozdělena je na teoretickou a praktickou část. V části teoretické nahlédnu do problematiky rodiny, manželství, rozvodu a porozvodových vztahů. Praktická část bude založena na kvalitativním výzkumu, případových studiích, jejichž cílem bude zjistit, jaké faktory ovlivňují u žen po rozvodu výběr nového životního partnera.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. **WARSHAK, Richard Ades. Rozvodové jedy. Překlad Daniela Sobková Zounková. Vyd. 1. Praha: Triton, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X.**
2. **POUPĚTOVÁ, Šárka. Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 176 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.**
3. **MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. Nevlastní rodiče a nevlastní děti. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0.**
4. **DUDOVÁ, Radka a HASTRMANOVÁ, Šárka. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. Sociologické studie = Sociological studies; 07: 7. ISBN 978-80-7330-124-8.**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce:

31. března 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2018

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 3. 2018

Aneta Veselá

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Adrianě Sychrové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady, připomínky a vstřícný přístup při zpracování mé bakalářské práce. Poděkování patří také účastnicím výzkumu, bez kterých by nemohla vzniknout má praktická část. Děkuji za jejich čas, přívětivost a ochotu ke spolupráci.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o rozvodu a jeho dopadu na život rozvedených matek s dítětem ve vlastní péči. Rozdělena je na teoretickou a praktickou část. V části teoretické nahlíží do problematiky rodiny, manželství, rozvodu a porozvodové situace z pohledu matek. Zaměřuje se též na nové partnerství, do kterého rozvedené ženy vstupují a na teorie výběru partnera. Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu, metodě případových studií. Cílem je zjistit, jak rozpad manželství ovlivnil následný život matky a jejích dětí a jak se rozvodová zkušenost promítá do výběru nového partnera.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, manželství, rozvod, porozvodová adaptace, neúplná rodina, nové partnerství

TITLE

The impact of divorce on the mother's life situation and partner selection

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with divorce and its impact on life of divorced mothers with a child in their own care. It's divided into a theoretical and practical part. In the theoretical part, it looks into the issue of family, marriage, divorce and an after-divorce situation from the perspective of mothers. It also focuses on the new partnership that divorced women start and on the partner selection theory. The practical part is based on a qualitative research carried out by the method of case studies. The goal is to find out how a marital break-up influenced the subsequent life of the mother and her children and how the divorce experience is reflected in choosing a new partner.

KEYWORDS

family, marriage, divorce, after-divorce adaptation, incomplete family, new partnership

Obsah

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA A MANŽELSTVÍ	12
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	12
1.1.1 Funkce rodiny	13
1.1.2 Podoba současné rodiny.....	15
1.2 Vymezení pojmu manželství.....	16
1.2.1 Sňatečnost v České republice.....	18
2 ROZVOD.....	19
2.1 Proces rozpadu manželství.....	21
2.2 Příčiny vedoucí k rozvodu	23
2.3 Rozvodovost v České republice.....	24
3 ŽIVOTNÍ SITUACE PO ROZVODU	26
3.1 Psychická zátěž	27
3.2 Ekonomická situace rodiny.....	29
3.3 Sociální důsledky	31
3.3.1 Stigma „neúplné rodiny“.....	32
3.4 Matka jako osamělý rodič.....	33
3.5 Nové partnerství.....	35
3.5.1 Teorie výběru partnera.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	42
4.1 Cíl výzkumného šetření	43
4.2 Metoda sběru dat.....	43
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku	44

4.4	Etické otázky výzkumu.....	46
4.5	Realizace výzkumného šetření.....	46
4.6	Metody zpracování a analýzy dat	47
4.7	Vyhodnocení a interpretace	48
4.8	Závěr praktické části	64
	ZÁVĚR.....	69
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
	SEZNAM PŘÍLOH	78

ÚVOD

Před několika lety byl rozvod vnímán téměř jako hanlivý výraz, přičemž dnes se pomalu stává běžnou součástí života každého druhého páru. Naše společnost se potýká se stále narůstající rozvodovostí, jelikož uchování manželství a jeho stability není tak zásadní, jako tomu bylo dříve. Tento jev se vyskytuje stále více, a to i u lidí v mém blízkém okolí. Hlavním důvodem, proč danou problematiku zpracovávám do hloubky, je nejen její aktuálnost, ale i má osobní zkušenost. Téma je mi blízké, jelikož sama pocházím z rozvedené rodiny. Toto období a s ním spojené každodenní těžkosti jsem prožívala se svou matkou.

Člověk během života zápolí s mnoha tíživými problémy, avšak zátěž spojená s rozvodem je považována za jednu z nejtěžších. Dochází k rozpadu rodiny, ztrátě životních jistot, a tím k psychické zátěži všech zúčastněných. Rozvod se však promítá i do dalšího, často velmi náročného období. Rodič se musí vypořádat se spoustou změn jako je role primárního pečovatele a živitele zároveň, neboť se stává hlavou neúplné rodiny. Důležité je ovšem vyrovnání se se změnou životní úrovně, která u rozvedených matek s dětmi výrazně klesá. V neposlední řadě se získaná zkušenost dotýká i nových partnerských vztahů, přičemž se může jednat o určité odlišnosti při výběru partnera nebo o změny v očekávání od nového partnerství.

Teoretická část mé bakalářské práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole nahlédnu do problematiky rodiny a manželství. Popíšu funkce rodiny, následně definuji manželství z právního hlediska a důvody, které vedou k jeho uzavření.

V kapitole druhé se budu věnovat rozpadu manželství, jeho právní úpravě a příčinám, které k rozvodu směřují. Dále nastíním rozvodovou situaci v České republice.

Ve třetí, poslední teoretické kapitole se budu zabývat porozvodovým životem a jeho důsledky, osamělým rodičovstvím z pohledu matek, ale též výběrem partnera a partnerskými vztahy, do kterých matky po rozpadu manželství vstupují.

Součástí mé bakalářské práce je kvalitativní výzkum směřovaný na ženy, které prošly rozvodovým procesem s dítětem ve vlastní péči. Nyní se nacházejí v novém partnerství, ať už ve sdílené domácnosti či nikoliv. Mým úmyslem je prozkoumat dopad rozvodu na nový život matek. Zaměřím se na problémy související s rozvodem, opětovné navrácení se ke stabilnímu životu a navázání nového partnerství. Hlavním cílem mého výzkumu je zjistit, jak se změnil způsob života rozvedených žen a jak se daná zkušenost promítla do výběru nového partnera. Konkrétněji se budu zajímat o vzniklé změny ve výchově dětí, odlišnosti každodenního života matek a jejich vnímání rozvodu s odstupem času. V oblasti nového partnerství se pokusím určit

preferenci hrající roli při výběru partnera. Následně i to, jak matky hodnotí vztah mezi partnerem a dětmi.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A MANŽELSTVÍ

V úvodní kapitole se zabývám vymezením rodiny a manželství. Zaměřím se na pojem rodina, její funkce a proměny. Dále na definici a vznik manželství jak z pohledu autorů, kteří se rozvodovou tematikou zabývají, tak z hlediska právního. Popíši důvody, které vedou jedince k jeho uzavření.

Ačkoliv mým hlavním cílem je rozvod a jeho vliv na další život matky, shledávám za důležité věnovat se výše zmíněnému, které spolu úzce souvisí, neboť se zánikem manželství rozpadá rodina, která jeho uzavřením vznikla.

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je základní sociální skupinou, jejíž součástí jsme po celý život. Je to místo, kde člověk mimo jiné nalézá lásku, jistotu a bezpečí, porozumění, podporu. Prostřednictvím rodiny se utváří naše osobnost, postoj k okolnímu světu.

Vzhledem k vědním disciplínám, jejím oblastem, ale i systémovým přístupům (např. psychoanalýza, behaviorismus), které se definováním rodiny zabývají, je přesné vymezení tohoto pojmu nemožné. Na rodinu je pohlíženo z odlišných úhlů (Výrost, Slaměnik, 1998). V psychologickém slovníku je rodina charakterizována jako „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 504). Obecně je chápána jako „*nejpůvodnější, nejpřirozenější a nejdůležitější lidská skupina a instituce, jako ekonomická jednotka i jako základní stavební prvek sociálních struktur.*“ (Reichel, 2004, s. 193).

Dalo by se říci, že se vznikem rodiny je spojován moment, kdy se rodičům narodí první dítě. To znamená, že ji tvoří nejméně tři osoby, které pojí rodičovské, příbuzenské nebo manželské vztahy (Stášová, 2001). Zmíněné pojetí nejvíce vystihuje Slovník spisovného jazyka českého, dle kterého je rodina „*základní společenská jednotka tvořená dvojicí manželů; společenství rodičů a dětí.*“ (Havránek, 1989, s. 239).

Vzhledem k tomu, že rodina nemusí být vždy založena na manželském svazku, můžeme ji v širším pojetí chápat jako skupinu osob, která se za rodinu považuje skrze vzájemnou náklonnost (Matoušek, 2008).

Matoušek (2003) shledává existenci rodiny v řádné lidské péči o své děti, neboť tak jim je zprostředkováno vrůstání do kultury a společnosti. Důležitost přikládá hlavně biologickému významu, což zajišťuje udržitelnost lidstva.

Dle Plaňavy (2000, s. 73) je možné na rodinu nahlížet jako na „*strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.*“ Je nezbytné, aby bylo v rodině vytvořeno a udržováno takové psychologické prostředí, ve kterém převládá kladné emoční ladění, vzájemná blízkost a podpora. Nejenže rodina poskytuje zázemí, které je potřebné k rozvoji vlastní osobnosti, nýbrž zprostředkovává také zkušenosti a vzorce chování, které nelze získat v žádném jiném prostředí. Má své specifické hodnoty a preference, které ovlivňují chování jejích členů ve vzájemném působení se společenským okolím, což znamená, že rodina je důležitým nositelem budoucích rolí a identity jedince (Fischer, Škoda, 2008).

Rodina je nepostradatelná nejen pro dítě, ale i pro dospělého člověka. Stálý partner a děti jsou nejvýše postavené hodnoty lidského života, které dávají jedinci pocit smysluplnosti jeho existence, ovlivňují psychickou pohodu a zdraví. Na druhou stranu může být chápána i jako zdroj stresu, kdy rodič musí být neustále k dispozici svým dětem, musí se přizpůsobovat jeden druhému či se zcela podřizovat zájmům rodiny. Jestliže mluvíme o rodině, představujeme si ji jako tzv. úplnou nukleární rodinu, do které řadíme otce, matku a jejich děti. Avšak z odhadů vyplývá, že naše společnost je tvořena zmiňovaným typem jen z třetiny a pouze z pětiny všech domácností. Zbylou většinu tvoří lidé, kteří žijí sami nebo s dítětem bez partnera (Matoušek, 2003).

Tradiční podoba rodiny je definována jako soužití manželského páru či partnerů, kteří mají vlastní děti. To znamená, že bezdětné páry, homosexuální páry a rodiny s jedním rodičem nejsou z hlediska tradičního pojetí chápány jako rodina. Přikláním se proto k názoru Matouška a Pazlarové (2010), že v současné době je vhodnější mluvit o rodinném soužití lidí nežli o rodině, kde základem je příbuzenství vzniklé sňatkem nebo narozením vlastních dětí. Za podstatu rodinného soužití se považuje citová vazba mezi partnery, kteří mohou být opačného i stejného pohlaví.

1.1.1 Funkce rodiny

Do 18. století byla rodina společenstvím, které ekonomicky zabezpečovalo své členy, umožňovalo jim vzdělání a péči v nemoci či ve stáří. Rodina znamenala natolik samozřejmé

prostředí, bez kterého by jedinec nemohl přežít, stál by na okraji společnosti (Matoušek, Pazlarová, 2010). V současnosti důležitost a význam stále přetrvává, neboť rodina naplňuje širokou škálu funkcí, které nelze nahradit v jiném prostředí (Procházka, 2012).

Současná rodina plní následující funkce: biologickou a reprodukční, emocionální, ekonomickou, socializační a výchovnou (Havlík, Kořa, 2002). Tyto funkce dále stručně popíši:

a) Biologická a reprodukční funkce

Pro reprodukci lidského druhu je za nejvhodnější prostředí považováno právě to rodinné. Narození potomka dává smysl a nový význam lidskému životu (Procházka, 2012). Pro rozvoj společnosti je nezbytné mít stabilní reprodukční základnu, proto je nutné, aby se rodil takový počet dětí, který naplní dané perspektivy. Přestože se podstata této základní funkce nemění, v převážné většině vyspělých zemí dochází k vnímání dítěte jako překážky v kariérním růstu či jako přepych v rodinách s nižšími příjmy. Důsledkem je úbytek dětí a ve většině případů touha partnerů mít pouze jednoho nebo dokonce žádného potomka (Kraus, 2008).

b) Emocionální funkce

Rodina byla dříve chápána jako hospodařící domácnost, která se opírala o ekonomické zájmy, méně však o emoční základy (Havlík, Kořa, 2002). Emocionální funkce dle Výrosta a Slaměníka (1998) je nezastupitelná, jedinečná a potřebná pro všechny věkové kategorie. Poskytuje potřebu zázemí, podpory a pomoci, klidu a uvolnění, sdílení zážitků, společných rituálů a společné historie, což žádná jiná instituce vytvořit nedokáže.

c) Ekonomická funkce

V minulosti patřila k nejvýznamnějším funkcím. Vlivem průmyslové revoluce a technologického pokroku bylo rodinné hospodářství nahrazeno profesní rolí mimo domov, neboť již nebylo možné užít se v rámci rodiny (Havlík, Kořa, 2002). Ekonomickou funkcí je zajišťováno materiální až existenční zabezpečení jednotlivých členů. Jedná se např. o výživu, bydlení, ošacení, zařízení domácnosti apod. (Reichel, 2004). Rodina je považována za podstatný prvek ve vývoji ekonomického systému společnosti. Jako celek se stává důležitým spotřebitelem, na kterém je dnešní trh závislý. Vzhledem k přerozdělování materiálních a finančních prostředků, ke kterému v rámci rodiny dochází, o ní můžeme mluvit jako o autonomním systému s výraznými prvky solidarity (Stašová, 2001).

d) Socializační a výchovná funkce

Rodina je první sociální skupinou, která dítěti pomáhá přizpůsobit se životu a osvojit si základy a způsoby společenského chování. V rámci socializačního procesu připravuje své potomky na vstup do reálného života (Kraus, 2008). Jedním z hlavních úkolů je naplnění výchovné funkce, tedy záměrná snaha rodičů vychovávat své děti, předávat jim hodnoty a normy chování. Vést je ke vzdělání, sebevýchově a být pro ně oporou, kdykoliv to bude potřebné (Procházka, 2012).

Kraus (2008) dále rozšiřuje vymezené funkce o *funkci ochrannou (zaopatřovací, pečovatelskou)*, která zajišťuje biologické, hygienické a zdravotní potřeby nejen dětem, ale všem členům. Autor dále uvádí, že by rodina neměla zapomínat na *rekreaci, relaxaci a zábavu*. Plnění této funkce se projeví ve společně stráveném volném čase či v zájmech, kterým se rodina věnuje.

Pokud rodina neplní některé z výše zmiňovaných funkcí, dochází tak k nežádoucímu působení na její členy, které se může projevit negativním vývojem, poruchami chování nebo dalšími sociálně patologickými jevy (Fischer, Škoda, 2008).

1.1.2 Podoba současné rodiny

Dnešní rodina se značně liší od rodiny v minulosti, neboť prošla určitými proměnami a neustále se vyvíjí. Možný (2006) uvádí, že od konce první světové války došlo ke změnám, které se začaly projevovat ve 2. polovině 20. století. Hlavní proměnou je dle autora ztráta monopolu na legitimní sex, což zapříčinilo nárůst nemanželských dětí. Důsledkem toho ztrácí rodina výhradní právo na jejich plození. Změnou prošel také výběr partnera, který již není ponechán v rukou rodičů, nýbrž na svobodné volbě jedince.

Pokud mluvíme o „současné rodině“, máme na mysli dle Heluse (2015) ty znaky, kterými se liší od rodiny nesoučasné, bývalé, která je v dnešním světě spíše výjimkou. Autor popisuje soudobou rodinu jako *nukleární*, jejíž jádro je tvořeno manželskou či partnerskou dvojicí, tedy otcem a matkou svých dětí, kteří sdílí intimní soužití. Na rozdíl od té tradiční, která se vyznačovala svou velikostí, je dnešní rodina *intimně vztahová* a funguje jako *soukromý prostor*, který je typický svou *privátní individualizací*. Jedinec se musí rozhodovat, nést odpovědnost za svá rozhodnutí a poradit si sám se sebou.

Dnešní variantou rodiny nukleární je rodina neúplná, která není nikterak vzácná. Vzniká rozvodem, smrtí rodiče nebo se jedná o svobodnou matku s dítětem. (Reichel, 2004).

Kraus (2008) uvádí odlišné znaky charakterizující dnešní rodinu, které se pokusím stručně popsat. Jedním z rysů je změna sociálních rolí rodičů, kterou zapříčinila *demokratizace uvnitř rodiny*. Muž ztratil výsadní postavení a žena získala některá práva a povinnosti, jež v minulosti náležela právě mužům. Dalším znakem je *izolovanost rodiny* uzavírající se před okolním světem. Příčinu lze hledat v odděleném životě jednotlivých generací a v poklesu významnosti sousedských vztahů. Typickým znakem je *zmenšování rodiny*, kdy se zvyšuje počet jednočlenných domácností a přibývá počet osamělých žen s dětmi. Dále můžeme mluvit o *dezintegraci*, kdy v rodině ubývají společně strávené chvíle, při kterých se sdělují zážitky, radosti i starosti. Tyto chvíle jsou nahrazeny útekem do sociálních sítí a elektronické zábavy. S nedostatečným sdílením společného času souvisí i *zatížení rodičů pracovními aktivitami a časovou zaneprázdněností*, jako důsledek *dvoukariérového způsobu života*. Posledním uvedeným znakem je *snižování rodinné stability*, která již není posilována církví. Potýkáme se tak s vysokým počtem rozvodů, které nejsou současnou společností vnímány jako nepřijatelné a nemožné.

Trendem současné doby je např. odsouvání sňatků a rodičovství do vyššího věku, a s tím spojena nízká porodnost, vznik nových forem soužití, zvyšování počtu rozvodů a tolerance vůči nim. Příčinu těchto změn lze shledat v individuálních zájmech jedince, které se dostávají do popředí a převyšují zájmy rodinné. Při vymezení pojmu rodiny je nutné si uvědomit, že jde o neustále se měnící sociální strukturu, která prošla a nadále prochází mnoha změnami, jež souvisí s vývojem celé společnosti. Je proto nezbytné přihlídnout jak k historickým proměnám, kulturním závislostem, tak i k aktuálním změnám, které probíhají v systému, do něhož je rodina zařazena (Výrost, Slaměník, 1998).

1.2 Vymezení pojmu manželství

Manželství lze zařadit mezi nejstarší sociální instituce v historii lidstva, jehož základem je židovsko-křesťanská tradice. Ta jej považovala za striktně monogamní a trvalé partnerské soužití, které bylo pokládáno za svátost (Vágnerová, 2007). Na manželství bylo nahlíženo jako na druh práce a celoživotní úsilí vykonávané manželi. Udělovalo status dospělosti a stanovilo hranice sexuálnímu životu i reprodukci. V průběhu času však došlo ke změnám, při kterých ztratilo svůj prvotní význam. Dnes je na manželství nahlíženo jako na poměrně volnou instituci.

To znamená, že již není rozsáhle sdíleno a chování, které s ním bylo spjaté, není nekompromisně žádáno. Daleko více tolerován oproti minulosti je předmanželský sex, neoddané soužití, mimomanželské plození dětí či být single nebo se rozvést (Cunningham, Thornton, 2006).

Ze sociologického hlediska je manželství stále nejrozšířenější forma společného soužití mezi dvěma pohlavími, které během dějin prošlo dlouhým a komplikovaným vývojem. Jeho základem je uspokojování řady přirozených biologických a sociálních potřeb muže i ženy. Je podkladem k založení rodiny a nejvhodnějším prostředím k výchově dětí (Mlčák, 1996). Z tohoto tvrzení vychází i Velký sociologický slovník, který manželství považuje za „*společensky uznávaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o kterém se předpokládá, že se dříve či později stane základem rodiny.*“ (Petrusek, 1996, s. 590).

Psychologický slovník nahlíží na manželství jako na „*zákonem definované soužití muže a ženy, případně několika partnerů.*“ Existují však různé typy (polyandrinní, polygynní), přičemž u nás je již od starověku zákonem uznáno pouze manželství monogamní, což znamená vztah jednoho muže a jedné ženy (Hartl, Hartlová, 2010, s. 294).

Dle Vágnerové (2007) lze manželství vymezit několika způsoby, a to sociologicky, psychologicky a fyzicky. Ze *sociálního hlediska* představuje malou sociální skupinu, která novým příbuzenským vztahem spojuje dvě doposud cizí rodiny. Z *hlediska psychologického* se jedná o příslušnost k danému vztahu, ve kterém partneři získali určité role a rozhodli se pro určitý životní styl. V rámci svého vztahu mají typický způsob komunikace, uznávání norem, hodnot, ale i postup k řešení konfliktů. Z *pohledu fyzického* se jedná o vymezení určitého prostoru a času, kdy manželé společně sdílejí domov a zatím nevymezený čas společného života.

V současné době lze manželství uzavřít pouze způsobem, který je stanovený občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb. Ten jej definuje jako trvalý svazek muže a ženy, jehož účelem je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Vzniká svobodným a souhlasným prohlášením muže a ženy, kteří by měli navzájem znát svůj zdravotní stav, před příslušným orgánem státu (občanský sňatek) nebo před oprávněným orgánem církve, náboženské společnosti (církvní sňatek). Do manželství mohou vstoupit pouze osoby starší 18 let, výjimečně 16 let pod svolením soudu. Snoubenci musí být opačného pohlaví s rodinným stavem svobodný, rozvedený či ovdovělý. Sňatečný obřad je veřejný, slavnostní a probíhá za přítomnosti dvou svědků. Z nově vzniklého manželského svazku vyplývají i práva a povinnosti manželů, a to vůči dětem a sobě navzájem. Jedná se např. o povinnost ctít se, žít

spolu, být si věrni, vzájemně se respektovat, vytvářet a udržovat zdravé rodinné prostředí. Vzhledem k potomkům jsou povinni pečovat o nezletilé dítě, zastupovat ho a spravovat jeho jmění (§ 655-687, § 858).

Ačkoliv zákon uvádí, že hlavním účelem manželství je založení rodiny, v současnosti je motivem k jeho uzavření individuální rozhodnutí, které má emoční základ. Jedná se tak o lásku a touhu po bezpečném zázemí. Vlivem lability citového vztahu a nestálosti emoční vazby jej nelze považovat za záruku stability, kdy nová citová vazba může být považována jako dostatečný podnět k rozpadu manželství (Vágnerová, 2007).

Vzhledem ke změnám, ke kterým v průběhu dějin došlo, se změnily i nároky na šťastné manželství. Rodinné soužití v dnešní době vyžaduje větší shodu rodičů nejen ohledně výchovy dětí, financí a chodu domácnosti, ale i v sexuální, citové a rozumové oblasti (Šťastná, Paloncyová, 2011).

1.2.1 Sňatečnost v České republice

Od roku 1990 je možné sledovat snižující se trend uzavírání manželství. V roce 2003 se roční počet uzavřených manželství zastavil na nejnižší hodnotě v historii, a to 48,9 tisíce. Po zmíněném roce se mírně zvyšuje počet oddaných párů, který v roce 2007 činil 57,1 tisíce, což je převážně srovnatelné s rokem 1997, tedy nejvíce za posledních 10 let. Oproti předcházejícímu roku se jednalo o nárůst 4,3 tisíce uzavřených sňatků. V následujících letech se začal snižovat počet uzavřených manželství, který v roce 2011 klesl na pouhých 45,1 tisíce a v roce 2013 na 43,5 tisíce. Od této doby se opět začal zvyšovat roční počet sezdaných párů, jenž v roce 2016 přesáhl hranici 50 tisíc, a to od roku 2009 (ČSÚ, Sňatečnost; Sňatky a bilance manželství v letech 1920-2016, ©2017).

V roce 2016 uzavřelo sňatek 50 768 párů, což je o 7,3 tisíce více než v roce 2013, kdy se roční počet uzavřených manželství pohyboval na nejnižší hranici vůbec. Též přibylo sňatků svobodných, rozvedených, ale i ovdovělých osob. Nejčastěji manželství uzavírali muži ve věku 30 let a ženy ve věku 29 let. Výrazně se však snížila sňatečnost v mladším věku do 25 let, což souvisí s trendem odkládání vstupu do manželství (ČSÚ, Sňatečnost, ©2017). Za posledních 10 let se také zvýšila průměrná délka manželství, která v roce 2016 činila 13,1 let a zvýšila se tak oproti roku 2006 o 1,1 roku (ČSÚ, Vybrané demografické údaje v ČR, ©2017).

2 ROZVOD

V následující kapitole se budu zabývat problematikou rozpadu manželství. Definuji samotný pojem rozvod, popíši jeho proces a jednotlivé fáze, kterými účastníci procházejí. Stručně se zaměřím i na příčiny, které vedou k rozpadu manželství a na rozvodovost v České republice.

Vzhledem ke změnám v pojetí manželství se v současnosti mění i očekávání od manželského svazku, ve kterém jsou prioritní nároky na osobní spokojenost člověka. Pokud se jedinec necítí spokojen či je zklamán, interpretuje si tyto pocity jako důkaz nevydařeného vztahu, čímž se manželství dostává do krize vedoucí k rozvodu (Procházka, 2012). Manželská krize se ve většině případů objevuje po 3 až 4 letech soužití. Je spojována se změnou životního stylu a značně omezeným uspokojováním individuálních potřeb. Nejvíce je však rozpadem ohroženo manželské soužití prvních 10 let od sňatku. Důvodem je změna vzájemného vztahu mezi manželi, kteří již ztratili prvotní iluze. Začínají realisticky uvažovat, vytrácí se okouzlení partnerem, snižuje se vzájemná tolerance k chování, které dosud bylo akceptováno. Pokud má manželský svazek tuto zátěž překonat, je nutné vyvinout určité úsilí. Avšak dnešní mladí lidé jsou přesvědčeni, že spokojené manželství má fungovat naprosto samostatně, aniž by do něho museli investovat (Vágnerová, 2007). Možným důvodem k tomuto přesvědčení může být to, že současná společnost nevnímá rozvod jako sociální prohřešek či morální nedostatek, jenž by měl být překážkou v dalším životě jedince. Podstatnou příčinou je potlačení vlivu náboženství, které považuje manželství za nerozdělitelné (Piler, 2010).

Obecně je rozvod chápán *„formálněprávním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, administrativním řešením v procesu rozvratu manželství poté, co selhaly všechny ostatní cesty k vyřešení problémů, které se v rodině postupně objevily.“* Z toho vyplývá, že je možné na rozvod nahlížet ze dvou pohledů. Z prvního pohledu má ukončit nežádoucí jevy, které se vyskytují v dlouhodobě nefungujícím manželství, avšak z druhého s sebou přináší negativní důsledky, které se prolínají různými oblastmi života (Matějček, Dytrych, 1999, s. 31). Rozvodové období lze tedy označit jako jedno z nejobtížnějších, a to jak pro rodiče a jejich děti, tak i pro celou širší rodinu. Psychology je považováno za jedno z nejtěžších, a to hned po smrti osoby blízké. Přináší s sebou ztráty vztahové, psychické, majetkové a změny v každodenním životě člověka (Poupětová, 2009). Dalo by se říci, že je to prohra obou partnerů, kteří selhali v tak důležitém úkolu, jakým je založení a udržení rodiny s oběma rodiči. Rozvod však může být provázen i pocity úlevy. Umožňuje člověku vymanit se ze strastiplného manželství, které

je naplněné zlostí, nepřátelstvím, konflikty či nenávisným mlčením (Plaňava, 1994). Jak již bylo zmíněno, rozvod zasahuje do mnoha oblastí života, s nímž jsou spojeny psychické, sociální a ekonomické důsledky. Působí na všechny zúčastněné, avšak nejvíce jsou zasaženy děti a žena, a to zejména snížením životní úrovně (Jandourek, 2003). Důsledkům, kterým musí čelit rozvedená žena, se budu věnovat v následující kapitole (viz. Životní situace po rozvodu).

Pokud se manželé rozhodnou rozvést, musí jednak projít institucionalizovanými kroky právního rozvodu, ale také vnitřním procesem psychorozvodu. Tím rozumíme vnitřní psychický proces, jehož smyslem je vyrovnání se s rozpadem manželství a jeho důsledky. Většinou začíná dlouho před podáním žádosti, tedy alespoň u jednoho z manželů a pokračuje dále po soudním rozvodu. Právním rozvodem se řeší vnější okolnosti související s oddělením manželů, kteří spolu nadále nejsou schopni žít. Jedná se například o otázku bydlení, rozdělení majetku, závazků, a hlavně o výchovu nezletilých dětí. (Poupětová, 2009).

V současnosti zánik manželství upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který vstoupil v platnost v lednu 2014 a nahradil tak zákon o rodině č. 94/1964 Sb. Občanský zákoník stanovuje, že manželství může být rozvedeno pouze tehdy, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a není možné očekávat jeho obnovení. I přesto, že je manželství rozvráceno, nemůže být rozvedeno, pokud by to bylo v rozporu se zájmy nezletilého dítěte nebo manžela, který se nepodílel na jeho rozvratu a byla by mu tak způsobena značná újma. Pokud mají manželé nezletilé dítě, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o jeho poměrech (§ 755).

Občanský zákoník upravuje rozvod dvěma způsoby. Soud, který rozhoduje o rozvodu, zjišťuje existenci rozvratu manželství a příčiny jeho rozpadu, jestliže není stanoveno jinak (§ 756). V případě, kdy se k návrhu na rozvod druhý manžel připojil, jde o takzvaný rozvod dohodou. Soud manželství rozvede, pokud jsou splněny stanovené podmínky, aniž by zjišťoval příčiny jeho rozvratu. První podmínkou je trvání manželství nejméně jeden rok a manželé spolu nežijí déle než šest měsíců. Další důležitou podmínkou je dohoda manželů na úpravě poměrů nezletilého dítěte (svěření do péče), kterou soud musí schválit. Dále musí předložit písemnou dohodu s úředně ověřenými podpisy, která obsahuje úpravu majetkových poměrů, bydlení, případně vyživovací povinnosti mezi manželi (§ 757). Občanský zákoník dále upravuje podmínky pro výkon rodičovské odpovědnosti po rozpadu manželství. Pokud se manželé v této věci shodli, soud může rozhodnout i tak, že jejich dohodu schválí. Dohodnutý způsob musí být v souladu se zájmy dítěte. Jestliže se manželé nedokáží dohodnout, soud určí, jak bude každý z rodičů nadále pečovat o dítě. Vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému rodiči, ale i k sourozencům, prarodičům, příbuzným a třetím osobám. Při rozhodnutí o svěření dítěte do

péče bere soud ohled na jeho osobnost, citovou orientaci, zázemí a výchovné schopnosti každého rodiče. Dále vždy bere v úvahu, který z rodičů dosud řádně pečoval o dítě a dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu. Soud tak může svěřit dítě do *péče pouze jednoho z rodičů*, do *střídavé* nebo *společné péče*. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je nutný souhlas obou rodičů (§ 907).

Vzhledem k vypjatosti rozvodového řízení je nutné, aby si rodiče uvědomili, že nevhodnější způsob, jak pomoci vlastním dětem se zvládnutím zátěže, je nezatahovat je do rodičovských konfliktů a vyvinout úsilí k domluvě na následné péči bez záměrných schválností. Dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, vede soud rodiče k nalezení smírného řešení, a to za účelem ochrany zájmu dítěte. Může jim nejvýše na dobu tří měsíců uložit účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání, rodinné terapii nebo nařídít setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména v oboru pedopsychologie (§ 474). Pomocí manželům v rozvodu se též zabývá Cochemská praxe (model). Snaží se o oddělení partnerské role od rodičovské a najít tak řešení v rozvodových konfliktech týkajících se dětí. Název je odvozen od města Cochem v Německu, kde v 90. letech vznikla. Tato praxe je systém interdisciplinární spolupráce profesí, které se zabývají řešením rodičovských sporů. Jedná se o advokáty, odborné psychologické poradny, soudy, úřady pro péči o děti a mládež (v České republice orgán sociálněprávní ochrany dětí) a v neposlední řadě soudní znalce (Barvíková, ©2017). Jejich cílem je dobro dítěte a jeho právo na oba rodiče. To znamená, že se snaží vést rodiče ke znovu převzetí společné rodičovské odpovědnosti a naučit je komunikovat v zájmu dítěte. Stát tak pomáhá rodičům nalézt společné a vlastní řešení, které budou moci realizovat v budoucí porozvodové péči o své dítě (Nováková, ©2015). O zavedení prvků Cochemské praxe se v České republice pokouší od roku 2016 Okresní soud v Novém Jičíně a od roku 2017 Okresní soud v Mostě (Barvíková, ©2017).

2.1 Proces rozpadu manželství

Během manželství přepadne myšlenka rozvodu téměř každého. Avšak od pouhé myšlenky k úmyslu a její realizaci je zpravidla cesta dlouhá (Šmolka, Mach, 2008). Rozvod manželství nelze chápat jako krátkodobý akt, ale jako určitý proces, který se vyvíjí a má své jednotlivé etapy (Evertt, 2000). Za začátek lze považovat dobu, během které již manželé o rozvodu uvažují a končí až tehdy, když se ustálí samostatný životní styl (Kratochvíl, 2009).

Jak uvádí Novák a Průchová (2007), většina rozvádějících se dvojic uznává, že je přepadly pochybnosti o vhodnosti partnera brzy po svatbě. Někteří (cca 10 %) tvrdí, že se *fáze pochybností* objevila již před uzavřením sňatku. Pokud se situace nestabilizuje a pochyby nejsou odstraněny, nastává *fáze ochladnutí vztahu*. Ta je často zaměňována s přeměnou romantického zamilování na fázi vzájemného přizpůsobení se v soužití, jež se dá označit za zákonitě a přirozené. Rozdílem je však rozvodové odpoutávání, které se projevuje zápornými nebo ambivalentními city. Dále přichází *fáze předrozvodových fantazií*, která je spojována s fantaziemi sociálně přijatelnými (např. snění o zázraku, změně) a nepřijatelnými, které jsou potlačovány a vyřčeny pouze v afektu. Navazuje fáze „*odluka po česku*“, při které se pár rozejde, fyzicky odloučí. Zkouší si tak samostatně žít jeden bez druhého. Poté přichází *fáze rádobý usmíření*, při které je směřování k rozvodu prolínáno kladnými a zápornými pocity. Dochází k tlaku ze strany dětí a blízkých osob. Tyto okolnosti mohou vést k novému pokusu o udržení vztahu, čímž jsou některé problémy odsunuty do pozadí. Situace se zlepší, avšak jen na krátký čas, neboť nedojde k zásadním změnám. Po určité době následuje opět návrat k rozhodnutí rozvést se. Znovu přichází *fáze rozvodové fantazie*, při které iniciátor rozvodu přemýšlí o vývoji situace, která bude následovat po rozvodu. Během této fáze dochází k obratu u odpůrce, který již rezignuje na vztah a stává se iniciativnější v ukončení manželství. Konečná je *fáze rozhodnutí k rozvodu*, při které se manželé rozhodnou, jaký rozvod si zvolí.

Také Klimeš (2013) se s výše uvedenými autory vesměs shoduje ohledně procesu rozpadu manželského vztahu, který vymezuje osmi fázemi. Ve *fázi latentní* narůstá u jednoho z partnerů vnitřní pocit rozcházení, přičemž druhý partner vzniklou situaci neregistruje. *Spouštěcí fáze* začíná ohlášením rozchodu. Třetím stupněm je *fáze asymetrického rozhodnutí*, při které je iniciátor rozhodnut o ukončení vztahu, ale druhý partner se s ním snaží vyjednávat. Poté nastává *fáze fantazijní*, při níž dochází k fyzickému odloučení a ztrátě motivace k obnově vztahu. V *paradoxní fázi* se mění role partnerů. Opuštěný partner se s rozchodem již smířil, naopak iniciátor si uvědomuje, že definitivně přišel o vztah, se kterým není dosud vyrovnaný a snaží se ho vzkřísit – tím se dostává do *fáze obnovení vztahu*. Předposlední fází, tedy *ustrnutí v rozpadlém vztahu*, rozumíme situaci, kdy jeden z partnerů je ve vztahu neustále nespokojen, ale i přesto jej nadále uměle udržuje. V momentě fyzického odloučení partnerů a jejich smířením začít nový život, mluvíme o *konci vztahu*.

Rozvodový proces rozděluje též Matějček a Dytrych (2002), a to do následujících třech stádií. Prvním je *manželský (rodinný) nesoulad*, jenž vzniká ze vzájemných rozporů, ve kterých partneři nejsou schopni najít vhodné kompromisy, a tak náležitě řešit vzniklou situaci. Tento nesoulad dále přechází v *manželský (rodinný) rozvrat*, který již podstatněji postihuje některé

základní funkce rodiny. Rozvrat je zpravidla dlouhodobý a postupem času přechází v *rozvod*. Je podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do rodinného života vstupují úřední orgány jako soudy, právníci, oddělení péče o dítě.

Jak je vidět z výše popsaného, existuje několik autorů, kteří se zabývají rozvodovou tematikou, a tedy i procesem rozpadu manželství. Ačkoliv každý autor stanovuje fáze rozvodu poněkud odlišně, jejich posloupnost zůstává zachována.

2.2 Příčiny vedoucí k rozvodu

Vhledem k tomu, že se Česká republika potýká s velkým počtem rozvodů, již v minulosti se zkoumaly příčiny, které stojí za tak vysokou rozvodovostí. Dříve se jednalo o nízký věk snoubenců a jejich emoční a sociální nepřípravenost na novou roli. Dále časté sňatky, které byly uzavírány na základě vynuceného těhotenství partnerky. Během zjišťování těchto příčin se ukázalo, že existují rozdíly v uvádění důvodů mezi ženami a muži. Ženy častěji uvádějí vinu partnera, kdežto muži zdůrazňují vzájemné neshody. (Matějček, Dytrych, 1999).

Je nutné podotknout, že se rozvod neodehrává ze dne na den, ale je důsledkem života v nefungujícím a konfliktním svazku. Příčinou toho může být fakt, že partneři nedokázali vytvořit dostatečně pružný vztah, který by unesl zátěž spojenou s rodičovstvím, zaměstnáním, ale také se stárnutím (Everett, 2000). Rozvrat manželství může tedy vycházet z chování manželů, které se projevuje např. nevěrou, opuštěním, násilným chováním nebo se může jednat o objektivní příčiny. Týkají se onemocnění jednoho z partnerů, neplodností, impotencí či frigidity (Možný, 2006). Za možné příčiny lze též považovat odsouvání narození dítěte nebo jeho úplné odmítání jedním z partnerů v průběhu manželství. Mezi další důvody lze řadit manželství „na zkoušku“, majetkové rozdíly či dlouhé předmanželské soužití (Jandourek, 2003). Dále se může jednat o určité faktory, které byly zřetelné již před uzavřením manželství, jako je nezralý věk či velký věkový rozdíl, spory a hádky v období známosti nebo nesouhlas až odpor rodičů k uzavření sňatku (Plaňava, 2000).

Při hledání příčin rozvodu je nutné se zaměřit na data Českého statistického úřadu. Ten uvádí, že v roce 2016 bylo nejvíce rozpadů manželství na základě rozdílnosti povah, názorů a zájmů. Jednalo se o 15,3 tisíce. Následovaly ostatní příčiny (2,4 tisíce), dále pak nevěra (680), nezáměr o rodinu (341) a alkoholismus (315). Početně byla zastoupena i možnost, při které soud nezjistil zavinění (5,7 tisíce) (ČSÚ, Rozvody podle příčiny rozvratu manželství, ©2017).

2.3 Rozvodovost v České republice

Během 20. století procházela rozvodovost v České republice značným vývojem. V průběhu tzv. první československé republiky se úhrnná rozvodovost pohybovala kolem 5–8 %. Ve 30. letech se tento ukazatel zvýšil nad 10 % a k největšímu nárůstu došlo ve 2. polovině 20. století, kdy v 50. letech bylo v České republice rozvedeno 10 000 manželství a úhrnná rozvodovost dosáhla něco málo nad 10 %. V roce 1990 se tyto čísla zvyšují o trojnásobek a míra rozvodovosti dosahuje ke 40 %. Příčinou však není výrazně zvýšený počet rozvodů, ale snižuje se počet sňatků, a tak dochází ke zvyšování ukazatele rozvodovosti (Fučík, 2013).

V roce 2016 bylo v České republice rozvedeno 25 tisíc manželství, přesněji 24 996. Jedná se o 1,1 tisíce rozvodů méně oproti loňskému roku a nejméně od roku 2000. Příčinou je však snižující se počet sňatků v předcházejících letech. Nejvyšší počet byl v roce 2004, a to 33 tisíce, od této doby jejich počet klesl o 8 tisíc. Od roku 2006 dochází ke snižování počtu rozvodů. Nejedná se ale o plynule klesající trend, neboť v roce 2006–2008 hodnoty stagnovaly a v roce 2010–2013 byl zaznamenán menší nárůst (ČSÚ, Vybrané demografické údaje v ČR, ©2017). V roce 2016 bylo nejvíce rozvedených manželství v délce trvání 5–9 let (22,9 %), dále pak v délce trvání 10–14 let a 0–4 roky, které se pohybovaly okolo 17 %. V roce 2016 skončilo rozvodem 45,2 % manželství, jedná se o snížení o 1,3 % oproti roku 2015. Nejvyšší úroveň však dosáhla rozvodovost v roce 2010, kdy se jednalo o 50 % (ČSÚ, Rozvodovost, ©2017).

Statistiky dále dokazují, že žádost o rozvod podávají častěji ženy než muži (více než 2/3), neboť jsou v manželství více nespokojeny (Vohlídalová, 2010). Matoušek (2003) dále doplňuje, že ženy jsou stresovány více než muži rodinným soužitím, poněvadž jsou do něho více emočně angažovány, a tak reagují častěji na konfliktní situace rozvodovým návrhem.

Do konce roku 2013 mohl žádost o rozvod podat jen jeden z manželů. Od roku 2014 přichází změna a návrh na rozvod se může podávat i jako společný. Ten se v roce 2016 stal nejčtenější kategorií, kdy 41 % (10 138) návrhů na rozvod podali oba manželé. Na návrh ženy bylo v tomto roce podáno 38,3 % (9 581) žádostí a na návrh muže 21,1 % (5 277). Dále se 58,9 % (14 726) rozvodů z celkového počtu v roce 2016 týkalo rodin s nezletilými dětmi (ČSÚ, Rozvodovost, ©2017).

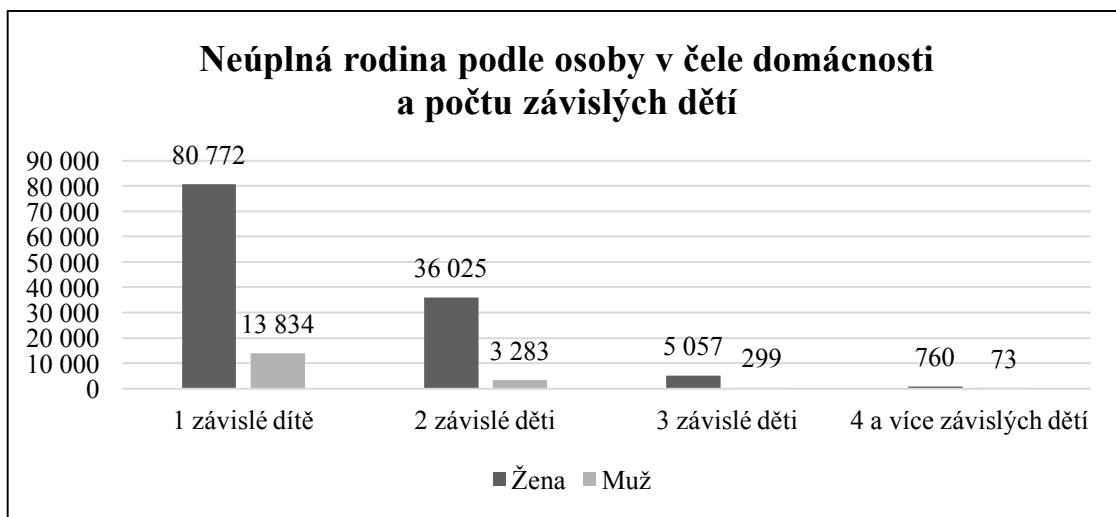
Graf 1: Roční počet rozvodů a sňatků

Zdroj: ČSÚ: Vybrané demografické údaje v ČR [online]. [cit. 2017-12-06].

Rozvodem vzniká rodina neúplná¹, kterých dle Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 bylo zjištěno 570 836. Z toho v 463 753 (81,2 %) stála v čele žena, nejčastěji s rodinným stavem rozvedená (211 617) a ve věku 40–44 let (44,8 tisíce). Neúplné rodiny se týkaly 298 977 závislých dětí, z toho jich 112 614 bylo v péči rozvedené matky. Z toho vyplývá, že jsou děti po rozvodu svěřovány do péče matky, a to v 87 % případů a pouze ve 13 % případů do péče otce (ČSÚ, Hospodařící domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou..., ©2013).

Graf 2: Neúplná rodina podle osoby v čele domácnosti a počtu závislých dětí

Zdroj: ČSÚ: Hospodařící domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou... [online]. [cit. 2017-12-09].

¹ Za neúplnou rodinu je pokládána ta, která je tvořena jedním z rodičů s alespoň jedním dítětem. Dle kritérií pro sčítání lidu není chybějící rodič v rodině hlášen k trvalému pobytu (Matějček, 2017).

3 ŽIVOTNÍ SITUACE PO ROZVODU

Po rozpadu manželství se člověk potýká se značnými změnami, které zasahují do mnoha oblastí života. V následující kapitole si kladu za cíl popsat změny, kterým rozvedené matky s dětmi ve vlastní péči musí čelit.

Důležitým aspektem je vyrovnání se s rozpadem manželství a adaptovat se na nový život. Může dojít k následujícím pěti stupňům (Matějček, Dytrych, 1999):

- a) **Maladaptace** – žena vnímá rozvod jako životní katastrofu, prožívá pocity těžké životní prohry a nechce si utvořit nový životní styl. Děti navádí proti jejich otci a není schopna navázat nové vztahy s muži.
- b) **Špatná adaptace** – žena si neutvořila nový životní styl, jelikož považuje rozvod za zbytečný, za životní chybu a nedokáže si udržet stálého partnera. Muže často střídá a je s nimi neustále nespokojená, neboť dále přetrvává silné citové pouto k bývalému manželovi.
- c) **Problematická adaptace** – žena se snaží vytvořit si nový život, ale není zcela úspěšná. Nepochází k nenávisti vůči opačnému pohlaví, přičemž roste touha po solidním muži. Často dochází ke srovnávání nového partnera s bývalým manželem.
- d) **Dobrá adaptace** – žena si utvořila nový život, většinou s novým životním partnerem. Pokud žije sama, zvládá racionálně i emočně svoji situaci. Bývalého manžela vidí objektivně a je k němu lhostejná. O svém životě mluví většinou jako o pohodovém, jen u nevyřešených problémů dochází k nespokojenosti.
- e) **Velmi dobrá adaptace** – žena žije nový život, který shledává za lepší a ve všech oblastech více vyhovující. Bývalého manžela hodnotí pozitivně, a to obzvláště pro jeho zájem o děti, o kterých se dokáží shodnout. Navzájem respektují své soukromí, mohou se stát dobrými přáteli. Žena na své okolí působí vyrovnaným a spokojeným dojmem.

Po rozvodu musí oba partneři nalézt nový sociální svět, ve kterém budou žít, a stejně tak si musí vytvořit novou identitu, neboť již nejsou partnerem a manželem. Může se jednat také o změny, které jsou spojeny s novým bydlením a novým prostředím, s hledáním nové práce či s novým uspořádáním vztahů mezi dětmi, blízkými a přáteli. Setkáváme se však s odlišnými problémy, jež rozvod přináší ženám a mužům. Muži jsou znevýhodňováni hlavně v porozvodové péči o děti (Dudová, ©2006). Vzhledem k tématu mé bakalářské práce se budu zabývat důsledky, které zasahují právě rozvedené ženy s dětmi.

Stát se matkou samoživitelkou je velmi vysilující způsob života. Nejkritičtější je první rok po rozvodu, během kterého se matky musí vyrovnat s emocionální ztrátou a najít vhodný způsob, jak ekonomicky zajistit rodinu. Během toho se musí dostatečně věnovat dětem a získat výchovnou autoritu (Dudová, 2007b). Matka se ocitá v pracovním kolotoči, který je vzhledem k omezenému času a množství požadavků velikou zátěží. Jedním z těchto požadavků je zvládnutí finanční situace a chodu domácnosti, s čímž ve většině případů souvisí i snížená životní úroveň rodiny (Warshak, 1996).

3.1 Psychická zátěž

Rozvod je zátěžová situace, která je považována za jednu z nejtěžších v životě člověka. Aby došlo k úspěšnému zvládnutí zátěže, je zapotřebí dostatek času, prostoru a porozumění. To bývá mnohdy obtížné vzhledem k nárokům v zaměstnání, domácnosti a v péči o děti. Emoční vyrovnání se s rozvodem se projevuje u každého jedince odlišně, přibližně však 1–2 roky, ale někdy i mnohem déle. Záleží na okolnostech, do kterých lze zařadit, zda se člověk stal opuštěným nebo opouštějícím, složitost rozvodu, podporu v širší rodině a přátelích, finanční zajištění či bydlení (Poupětová, 2009).

Jak uvádí Wolf (1994), člověk se nikdy v životě necítí tak sám a bezmocně jako ve chvíli rozchodu či rozvodu. Čím více byl jedincův život na partnera orientován, tím horší jsou následky. Může se objevit pocit, jako by v nitru uhasly veškeré životní síly, energie a vůle k životu. Též se mohou dostavit pocity úzkosti, opuštěnosti, strachu, zlosti, komplexy méněcennosti, pocity viny či dokonce deprese nebo sebevražedné myšlenky, při kterých je nutné vyhledat odbornou pomoc. Tyto stavy jsou způsobeny ztrátou, kterou člověk utrpěl. Přichází o partnera s jeho dobrými i špatnými vlastnostmi, o společně vytvořené zvyky a rituály, plány a vztahové jistoty. Musí se naučit sám bydlet, sám jednat, sám vychovávat děti a mnoho dalšího. S pocitem osamění se každý vyrovnává po svém. Někteří ztrácí chuť do života a nejsou schopni jakýchkoliv sociálních kontaktů. Trpí nedostatkem klidu a neschopností soustředit se, zanedbávají svůj zevnějšek a zřetelně klesá jejich pracovní výkon. Jiní naopak mají neustálou potřebu být obklopeni lidmi, plánují si denní činnosti, přehnaně se věnují pracovním činnostem, jen aby se nemuseli vyrovnávat s vnitřní prázdnotou. Mnozí se dokonce pouštějí do četných milostných dobrodružství, neboť nechtějí být sami. V těchto situacích je nutné akceptovat své pocity, které člověku pomohou stát se samostatnějším a aktivnějším. Jedinec tak rozvine své schopnosti, čímž dokáže zvládat každodenní činnosti, které mu umožní získat vnitřní

uspokojení. Dle Poupětové (2009) mohou porozvodové pocity doprovázet tělesné projevy jako je svírání na hrudi, nedostatek energie až vyčerpání, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy či změny tělesné hmotnosti. S rozvodem neodmyslitelně souvisí i fáze truchlení, jež člověku umožňuje být sám se sebou, svými pocity a prožít hojivé procesy. Aby se tak mohlo dít, je vhodné o jedince pečovat, podporovat ho a „odbřemenit“ od některých povinností. Pomocí může být přítomnost druhého, který dokáže naslouchat a porozumět. V některých případech odlehčí situaci i praktická pomoc jako hlídání dětí, vaření či jiné povinnosti, které se vztahují k běžnému fungování rodiny. Podporu může poskytnout jak dobrý přítel, tak sourozenec či rodič, nikoliv dítě, pro které by se jednalo o příliš velkou zátěž.

V průběhu *psychosociálního rozvodu*, tzv. psychorozvodu lze rozlišit čtyři hlavní úkoly, které mají snižovat rozvodové ztráty, strádání, ale především vést ke spokojenému životu po rozvodu. Jedná se o distancování od manželství a odpoutání se od partnera, oddělení manželství od rodičovství, chránit děti, respektovat jejich potřeby a zájmy a vytvoření si nové identity a nového životního stylu (Plaňava, 2000).

Psychorozvod je, jak již bylo zmíněno, proces. Poupětová (2009) jej rozděluje do jednotlivých fází, jež se nedají zcela oddělit, neboť se více či méně prolínají:

- a) Odmítání skutečností** lze považovat za ochranné stadium. Člověk prožívá situaci jako zlý sen, při němž dochází k popírání umožňující bránit se před nadměrným nápoem emocí (Poupětová, 2009). Žádá další šance nebo hledá důvody k opětovnému kontaktu partnera. Žije v naději, kterou střídá pocit zoufalství, zlost na partnera i na sebe samého (Wolf, 1994).
- b) Propuknutí emocí** jako reakce na rozpad manželství. Převažuje zlost, vztek, ukřivděnost i lítost, následně truchlení a smutek (Plaňava, 1994). Nejdříve jsou emoce směřovány na ex-partnera, později na sebe samého. Jedná se o obavy z budoucnosti, nejistotu, méněcennost a osamělost. Mohou se také objevit tělesné reakce jako je slabost či problémy se spánkem. Pokud byl člověk opuštěn, nejhorších je prvních 6 týdnů, poté se emoce postupně uklidňují a realita začíná být vnímána nezkresleně (Poupětová, 2009).
- c) Nová orientace** znamená vymizení myšlenek na obnovu vztahu, při čemž se začínají navazovat nové kontakty s přáteli. Člověk si začíná uvědomovat vlastní hodnotu a učí se poskytovat sám sobě podporu a uznání (Wolfová, 1994).
- d) Nová identita a nové koncepty života** je fáze, ve které se člověk dostává do původního psychického, fyzického i sociálního stavu. Začíná se vracet ke svým touhám, snům a koníčkům, reálný život vnímá bez emoční zátěže. V této době dochází k uvědomění si, co jedinec očekává od partnerského vztahu (Poupětová, 2009).

Příznakem úspěšného zvládnutí procesu je zeslábnutí nebo úplné vymizení výkyvů nálad a odstranění prostředků pomáhajících ke zvládnutí rozvodového řízení (léky, alkohol, přejídání či jiné činnosti, které odvracejí pocit prázdnoty). Člověk je schopen se do jisté míry vrátit k běžnému způsobu života a ke koníčkům, kterým se dříve věnoval. Setkává se s jinými lidmi nebo navazuje kontakty s opačným pohlavím. Centrem jeho psychického života již není minulost, ale přítomnost. Vytváří a realizuje plány do budoucna. Pro některé lidi, zvláště starší, se může jednat o takovou psychickou zátěž, se kterou se nikdy nevyrovnejí a žijí s ní až do konce života (Matoušek, Uhlíková, 2005).

Přestože rozvod může být nejtěžší životní situací, pomáhá zrát a sílit. Konfrontuje člověka s nevyřešitelnými problémy a strachy. Pokud se jedinci podaří projít tímto procesem, stává se zkušenější, silnější, svobodnější, a i takto negativní zkušenost může dopomoci ke spokojenějšímu životu (Poupětová, 2009).

3.2 Ekonomická situace rodiny

Rozhodující pro hodnocení životní úrovně matek po rozvodu je, jakým způsobem se manžel podílel na zajištění rodiny před rozvodem. Pokud ženy během manželství obstarávaly příjmy rodiny samy, může pro ně být právě rozvod značnou ekonomickou úlevou, neboť manžel, který rodině finančně nepřispívá, se stává spíše další zátěží (Dudová, 2007a).

Obecně lze ale tvrdit, že rozvod má větší ekonomický dopad na ženy než muže. Je to dáno tím, že ve většině rodin stále zůstává péče o děti a domácnost na ženách, které tak investují méně do profesního života. Během manželství mají ženy přístup k příjmům manžela, avšak rozvodem tento přístup ztrácejí a nezískávají zpět své investice, které vložily do péče o rodinu (Dudová, ©2006). Při rozvodu nejčastěji dochází k přechodu z modelu dvoupríjmové rodiny, ve které žena vydělávala méně než její manžel a zároveň se během profesionální aktivity starala o děti a domácnost, na model rodiny s jedním příjmem. Znamená to, že matka živí jak rodinu, tak má nadále zodpovědnost za péči a výchovu dětí. Vlivem toho se rozvedené ženy se závislými dětmi stávají skupinou, která je výrazně ohrožena chudobou, a tedy i nízkou životní úrovní. „V České republice se zhruba polovina neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou pohybuje pod hranicí 1,5násobku životního minima. Výsledkem je tzv. feminizace chudoby: stále větší podíl obyvatel žijící pod hranicí chudoby tvoří ženy a děti.“ (Dudová, 2007b, s. 16). K tíživé materiální situaci přispívá i dělení majetku ve společném vlastnictví a řešení otázky bydlení. Častým řešením neuspokojivé finanční situace je přestěhování se do

původní rodiny, čímž dojde ke snížení nákladů na bydlení a získání pomoci v péči a hlídání dětí, někdy i finanční výpomoci (Dudová, 2007a).

Pracovní příjem je největší a nejdůležitější složkou neúplných rodin, který zpravidla nestačí na pokrytí všech potřeb rodiny. Mnoho žen si proto přivydělává, často nekvalifikovanou prací či brigádami, které mohou vykonávat po večerech nebo doma po nocích. Skloubení několika zaměstnání a chodu domácnosti představuje pro ženy obrovskou fyzickou zátěž. Nemohou si však dovolit odpočinek, jelikož jsou existenčně závislé na svém příjmu (Dudová, 2007a). Výběr zaměstnání v této situaci není jednoduchý. Ženy požadují časově nenáročnou nebo úplně flexibilní práci, která je zároveň dostatečně ohodnocená. Pokud se jim nedaří najít časově vhodné zaměstnání, musí zajistit péči o děti v době své nepřítomnosti, což většinou vede k dalším finančním výdajům. Sladění pečovatelské a živitelské role je jen jedním z mnoha omezení, kterému matky samoživitelky musí čelit. Tyto ženy jsou na pracovním trhu nejvíce ohroženou skupinou, protože jsou vnímány jako rizikové. Zejména pokud mají malé děti a pečují o ně samy bez partnera. Pro zaměstnavatele je to znamení, že v případě jakýchkoliv potíží, bude matka vždy muset zůstat s dětmi doma (Pfeiferová, ©2010). Nicméně právě tyto ženy jsou ekonomicky aktivnější a častěji pracují na plný úvazek oproti ženám z rodin úplných. Dle výzkumu tak 94 % žen samy pečují o děti a domácnost a současně vykonávají práci na plný úvazek (Kuchařová in Marhánková, ©2011). Práce pro tyto ženy nemusí znamenat jen zdroj příjmu, ale i prostředek k získání nové sebedůvěry, nových sociálních kontaktů, podpory. Přináší úlevu a možnost komunikace s jinými lidmi (Dudová, 2007a).

Dalším finančním zdrojem rodiny je výživné, které má otec na své děti pravidelně platit. Pokud se rodiče na částce nedohodnou, je stanovena soudem. Stanovená výše výživného zpravidla ani zdaleka nepokrývá náklady na děti, i přesto je nezanedbatelným příspěvkem rodinného rozpočtu (Dudová, 2007a). Pokud otec neplní svou vyživovací povinnost, důsledkem bývá zadlužení a časté stěhování vlivem neschopnosti splácet včas nájemné. Matky se tak stávají více závislé na širší rodině, pracují na dlouhé směny či přesčas. Tento čas jim poté schází na výchovu a péči o děti (Hašková a kol., ©2016).

Určitou částí příjmů mohou být sociální dávky, které však netvoří tak významnou část, jak bychom mohli stereotypně předpokládat. Pokud jsou ženy ekonomicky aktivní, jejich příjmy většinou překračují hranici životního minima², zvláště po přičtení výživného na děti,

² Dle Ministerstva práce a sociálních věcí je životní minimum definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů, které slouží k zajištění výživy a dalších základních osobních potřeb. Částka životního minima pro rok 2018 pro první dospělou osobu v domácnosti činí 3 140 Kč, pro nezaopatřené dítě ve věku 6 až 15 let 2 140 Kč. To znamená, že životní minimum rodiny vedené matkou s jejím nezaopatřeným dítětem je 5 280 Kč (MPSV, ©2018).

a tak v mnoha případech nedochází ke vzniku nároku na sociální dávky, kromě přídatku na dítě (Dudová, 2007a).

3.3 Sociální důsledky

Vlivem rozvodu dochází ke změně dosavadního uspořádání sociálního okolí. Čím déle trvalo manželství, tím více se utvořilo vazeb a jeho rozpad přinesl tím větší stres. Člověku se nemění jen vztah k bývalému manželovi, ale i k ostatním lidem. Zejména k dětem, rodině bývalého partnera a mnohdy i ke společným přátelům, celé společnosti, v níž zaujímá odlišné postavení než dříve (Vágnerová, 2007).

Pokrevní rodina se zpravidla přiklání ke svému rozvedenému dítěti, kterému nabízí vítanou pomoc, nejčastěji s dětmi. Rozvedená žena získává podporu a vědomí, že není na vše sama. Úzké kontakty s rodiči mají nejen své výhody, ale i svá rizika. Postupem času může dojít až k přílišnému propojení, jež ústí v situaci, kdy se jejich dítě znovu ocitá pod ochrannými křídly. Nadměrná lítost a ochrana může vést k vyvolání mnoha emocí, které neprospívají, ale naopak prodlužují emoční vyrovnání se s rozvedem. Vztahy mezi rozvedenými a rodiči bývalého manžela jsou častokrát méně problematické, a to hlavně pokud zůstanou pro děti prarodiči a nebudou přes vnoučata řešit jakékoliv problémy dospělých. Existují dvě varianty tohoto vztahu. Vzájemné kontakty založené na respektu, určité distanci a nevměšování se do porozvodové situace nebo naopak. V tom případě nezbyvá jiná možnost, než se setkáním vyhýbat (Plaňava, 1994). Většinou ale dochází k situacím, kdy po rozvodu vzniká velmi pozitivní vztah mezi rozvedenou ženou a tchýní. Ta zavrhuje chování svého syna a ženě dokáže porozumět v některých situacích mnohem více než její vlastní matka. Stud, který cítí za svého syna se snaží kompenzovat výpomocí nejen jí, ale i vnoučatům (Matějček, Dytrych, 1999).

Pokud měli manželé společný okruh přátel, je těžké vyrovnat se s jejich případnou ztrátou. Většinou se nedaří zachovat neutralitu, čímž je znemožněn rozvoj vztahu s oběma rozvedenými. Dochází k tomu, že se společní přátelé postaví na stranu člověka, ke kterému mají blíže, soucítí s ním či si více rozumí. Jedná se tak o ničivou zkušenost jak se dlouholeté vzájemné vztahy dokáží rozpadnout (Everett, 2000). Je proto důležité si během života utvořit přátelství s člověkem stejného pohlaví, který nepatří k oběma manželům, ale jen k jednomu z nich. Tato přátelství dokáží překonat rozpad manželství, mohou pomoci a být podporou právě v porozvodové situaci (Plaňava, 1994).

Vlivem rozvodového stresu může docházet ke ztrátě zájmu o nové sociální kontakty a vyhledávání společenských příležitostí. Matky věnují pozornost hlavně dětem ve snaze pomoci jim s vyrovnáním se se vzniklou situací. Ženy mohou trpět i pocity viny, pokud své aktivity zaměří na něco jiného, než je starost o děti, a to i přesto, že o ně bude řádně postaráno. V tomto momentě je vhodné, aby si žena našla nové koníčky a zábavu, obnovila vztahy s přáteli, s nimiž nebyla příliš v kontaktu. Vytvoří si tak sociální prostředí, ve kterém se dokáže cítit uvolněně a spokojeně (Everett, 2000).

3.3.1 Stigma „neúplné rodiny“

Dalším problémem, se kterým se ženy po rozvodu musí vyrovnat, je sociální stigma. Ze statistik vyplývá, že minimálně každá čtvrtá rodina v České republice je neúplná, v polovině případů se jedná o důsledek rozvodu manželského páru. Stigma „neúplné rodiny“ implikuje, že rodina je vzhledem k převládajícím stereotypům vnímána negativně, není úplná a něco jí schází. Tomuto tvrzení přispívá i rozšířený předpoklad, podle kterého děti z těchto rodin hůře všestranně prospívají oproti dětem z rodin úplných. Mají také více výchovných problémů, neboť se jim nedostává otcův „mužský vzor“, který je spojován s výchovnou autoritou. Ke všem požadavkům, které osamělé mateřství přináší, se přidává další negativum. Souvisí s výkonem matek, jenž je kvalifikován jako nedostatečně zodpovědné rodičovství, jelikož jsou děti neúplností rodiny vždy o něco ochuzeny. Osamělé matky, které nepracují, jsou také často obviňovány ze zneužívání sociálních dávek a podezřívány z dobrovolně vybrané možnosti, která je pro ně finančně výhodná. Naopak matkám pracujícím je vyčítáno nesplňování psychologického ideálu správného mateřství, tedy že se primárně a naplno nevěnují doma dětem a jejich potřebám. Obzvláště tíživá je tato situace pro matky, které si ji nevybraly. Neúplnou rodinu vnímají jako životní prohru, propadají pocitům selhání, protože nezabránilly rozpadu rodiny a často se potýkají s psychickými problémy. Některé potřebují i odbornou péči. Na tomto stavu se do určité míry podepisuje právě stigma, které je spojováno s neúplnými rodinami. Je nutné, aby se rozvedené ženy co nejlépe vyrovnaly s novým sociálním statutem. Ten je sice v naší společnosti spojován s negativitou, často se však jeví jako lepší řešení než udržování manželství, které přináší ženě a ve většině případů i dětem mnohé psychické, nebo fyzické utrpení (Dudová, 2007a).

3.4 Matka jako osamělý rodič

„*Výchova dítěte v neúplné rodině je „normální“ výchovou, ale děje se za ztížených okolností.*“ (Matějček, 1977, s. 73). Veškerá péče a výchova, a s tím spojené starosti a obtíže tak zůstávají na jednom rodiči. Ve většině případů je dítě svěřeno do výhradní péče matky, a to až v 90 % rozpadajících se rodin (Dudová, 2007a).

Mnoho matek je zasaženo rozvodem více a na delší čas, než samy předpokládaly, i v případě, kdy o něho samy zažádaly. Vyrovnání se s osobní a finanční zátěží může vést k odvrácení pozornosti od potřeb dětí, a snížit tak rodičovské dovednosti (Teyber, 2007). Právě v období po rozvodu je míra porozumění matek nižší než v běžných situacích. Jsou citově vysílené a mohou prožívat pocity viny. Vědí, že zcela nedokáží uspokojit citové potřeby dětí, neboť se samy vyrovnávají se svými emocemi (Smith, 2004). Potýkají se také s množstvím nových nároků, jež jsou spjaty se samostatným rodičovstvím, dále s vytvářením nové podpůrné sítě a mnohdy i s hledáním nového zaměstnání, popřípadě přechod z ženy v domácnosti v ženu pracující. Pokud se otec nezapojuje do života dětí, musí se matka ujmout i některých rodičovských funkcí, obzvláště té kázeňské. A tak se stávají výchovné problémy daleko obtížnější, neboť matka musí řešit vše sama, bez opory druhé autority (Teyber, 2007).

Z kvalitativního výzkumu Sociologického ústavu Akademie věd ČR (Dudová, 2007a) vyplývá, že rozvedené matky praktikují dva rozdílné výchovné styly. První skupinou jsou ženy, které svoji výchovu popisují spíše jako volnější či benevolentnější. Nejdůležitější je pro ně samostatnost dětí. Po prodělaném rozvodovém traumatu a nepřítomnosti otce mají tyto matky pocit, že jejich vztah s dětmi je mnohem bližší. Děti s předčasně získanými životními zkušenostmi jim jsou schopné více porozumět, jsou mnohem vyspělejší než jejich vrstevníci, tudíž výchova může probíhat formou domluvy, avšak s pevně stanovenými hranicemi. Vzhledem k volnějšímu výchovnému přístupu se matky často setkávají s okolní kritikou, snáze si nechávají podrýt svou rodičovskou sebedůvěru, a to především proto, že jsou na výchovu samy. Svá rozhodnutí nemohou prokonzultovat s partnerem nebo jejich názor není nikým podpořen. Druhou skupinou jsou ženy, které naopak cítí potřebu přísnějšího přístupu, jelikož mají pocit, že v nepřítomnosti otce musí převzít autoritativní funkci. V této pozici se necítí příjemně a shledávají to za jeden z negativních důsledků rozchodu. Matějček (2017) dále dokládá, že náročnost situace se pro osamělou matku mění vzhledem k věku a pohlaví dítěte. Každé dítě v určitém vývojovém období potřebuje odlišný druh pomoci, pochopení a vedení. Chlapci jsou v tomto směru citlivější a vnímavější než dívky. Častěji jim chybí otcovská

autorita a mužský vzor. Dívky jsou přizpůsobivější, avšak postrádají vzor, podle kterého by si mohly utvořit představu o svém životním partnerovi. Matka by proto měla vyvinout úsilí a snažit se dětem nabídnout onen vzor, například udržováním vztahů v rámci širší rodiny, s přáteli či sousedy.

Vzhledem k tomu, že se matka nemá s kým rozdělit o své starosti s výchovou, může docházet k určitému zanedbávání dítěte a věnování mu menší pozornosti. Důležitým faktorem v matčině výchově je její adaptace na nově vzniklou situaci, poněvadž své problémy do vztahu k dítěti přenáší i nevědomě. Můžou se tak objevovat určité krajnosti, kdy dítě matce připomíná její citový nezdar. Zaujímá k němu nepřátelský či zavrhuující postoj, který maskuje řádnou a přísnou výchovou (Matějček, 2017). Vlivem okolností a zátěže působících na matku, se může změnit také obsah dětské role, kdy má k dítěti nepřiměřené požadavky. Může být vmanipulováno do pozice partnera, od kterého se očekává pochopení a podpora (Vágnerová, 2007). Potíže nastávají tehdy, pokud se dítě stane důvěrníkem. Je mu takto svěřována bolest, stesk či bezradnost rodiče. V druhém případě je na něho přesunuta velká zodpovědnost za sourozence nebo domácnost, což vede ke ztrátě některých dětských potřeb (Poupětová, 2009). Dalším problémem se jeví přehnaná ochrana a udržování dítěte v závislém postavení. Rodič nechce, aby se dítě osamostatňovalo, dospělo, neboť je jeho jediným citovým vztahem, který mu zůstal. V neposlední řadě se dítě může stát nástrojem k ovládnutí bývalého partnera. Jako způsob jeho trestání či udržování tohoto vztahu, i přesto, že je nefunkční. Jen tak má osamělý rodič nad partnerem moc, které využívá (Vágnerová, 2007).

V neúplné rodině hraje velký vliv i zaměstnání, jelikož právě kvůli němu zbývá na výchovu jen omezený čas. Pokud jsou děti menší, matka je ráno vypraví a odvede do mateřské nebo základní školy. Jestliže jsou starší, tyto povinnosti musí často zvládat bez pomoci dospělého. Po příchodu ze zaměstnání začíná ženě druhá směna, jež zahrnuje práci v domácnosti, péči o děti či dohled nad úkoly. Dítě by se tak mělo co nejdříve naučit samostatnosti a svědomitosti, samozřejmě s ohledem na věk. Není v matčiných silách zastat všechnu práci při plném pracovním úvazku, obzvláště pokud má více než jen jednoho potomka. Mimo mateřských povinností by matka měla mít také pochopení pro zájmy svých dětí. Ne však veškeré dětské aktivity jsou pro dospělého zajímavé, proto je nutná dávka sebezapření, přizpůsobení se a trpělivosti. Matka by se měla pokusit zastoupit při zábavě také otce, jenž má větší smysl pro dovádění, sport nebo jiné chlapské činnosti a skloubit to se svou pečovatelskou a ochrannou rolí (Márová, 1977).

Pokud se zaměřím přímo na problémy osamocené rodiče – matku, jedná se zejména o *emoční náročnost*. Je si vědoma veškeré zodpovědnosti i povinností spojených s rozvojem

dítěte, které jsou pouze na ní. Právě ono vědomí může působit jako stresující činitel, a tím subjektivně ztěžovat situaci. Nárůst stresu se může projevit sníženou tolerancí, větším sklonem k trestání, benevolentností nebo omezením času věnovaným dětem. Dalším z problémů může být *frustrace*, jež souvisí s nedostatečným uspokojováním potřeb. Matka na sebe a na svůj osobní život nemá dostatek času, energie a mnohdy ani finančních prostředků. K tomu se vztahuje i *přetížení povinností*, neboť nemá nikoho, s kým by se o ně podělila, případně je na určitou dobu někomu předala. Může docházet i k navození pocitu nedostačivosti, někdy však i k upevnění vlastní sebejistoty, pokud dokáže optimálně zvládat dané situace (Kovařík in Vágnerová, 2007).

Pro zvládnutí nároků osamocенého mateřství jsou velice důležité vztahy s bývalým partnerem a plnění jeho rodičovské role, jako je účast na péči a výchově dětí (Vágnerová, 2007). Naučit se rodičovské spolupráci je po rozvodu velmi obtížné. Důležitým úkolem je zvládnutí vzájemné komunikace a distancování se od předešlých manželských problémů. Je nutné přetvořit dosavadní vztah na spolurodičovský, jež zahrnuje rozdělení povinností týkajících se dětí, například s nimi strávený čas či respektování jejich potřeby stýkat se s oběma rodiči. Nejen bývalí manželé, ale i celá rodina by měla vyvinout úsilí, aby nedošlo k narušení vztahu mezi dětmi a prarodiči či ostatními příbuznými (Everett, 2000). Pokud stále trvají příliš velké emoce, které znemožňují řešení určitých problémů a vedou jen ke zraňování a obviňování, měli by mít rodiče na paměti, že dítě nemá být zatahováno do jejich sporů (Poupětová, 2009).

3.5 Nové partnerství

Změna z rodiny úplné na rodinu neúplnou je považována za nepříznivou událost. Neznamená ale, že člověku definitivně končí partnerské soužití a je vyloučen z partnerského trhu. Mnozí rozvedení vstupují do dalších sezdaných či nesezdaných svazků (Kreidl, Hubatková, 2012).

Žena se po rozvodu musí vyrovnat se strachem z osamění a též překonat pocit nejistoty, zda si najde nového životního partnera, který by byl jak dobrým manželem, tak i dobrým otcem dětí (Plaňava, 1994). Proto by měla k novému partnerství přistupovat s rozvahou. Není vhodné se bezhlavě pouštět do romantických vztahů, jestliže doposud nedošlo k vyrovnání se s rozvodem a ztrátou manžela. Vztahy, které vzniknou během nebo bezprostředně po rozvodu, lze označit jako překlenovací. Mohou pomoci znovu nabýt ztracené sebevědomí a sebedůvěru, ale bývají méně stabilní, neboť se zrodily ze strachu ze samoty (Everett, 2000).

Úspěch v seznamování se se většinou dostaví až v situaci, kdy žena dokázala zvládnout psychorozvod a je na nový vztah připravena. To znamená, že dokáže vnímat jak své pocity a potřeby, tak i pocity a potřeby druhého (Poupětová, 2009).

Plaňava (1994) zvažuje myšlenku, zda by rozvedená žena měla jevit zájem hlavně o muže, který by byl vhodným nevlastním otcem, anebo hledat partnera pro sebe. Ideální řešení se nalézá v půli, avšak z počátku vztahu by žena měla více myslet na sebe. Potřebuje člověka, který se hodí k ní jako k ženě určitého věku a dokáže přijmout roli rozvedené ženy a matky zároveň. Kreidl a Hubátková (2012) uvádějí, že ženy vstupují do nových vztahů méně často a s větším časovým odstupem než muži. Potřebují více prostoru na překonání emocionálních důsledků rozvodu, pravděpodobně proto, že do vztahů více emocionálně vkládají. Od uzavření nového partnerství je mohou odrazovat i negativní zkušenosti spojené s rozvodem. Vzhledem k věku a péči o děti mají značně omezené příležitosti jak si najít vhodného partnera. Dalo by se říci, že děti matkám snižují atraktivitu jako člověku, neboť mohou být spojovány s vysokými náklady na chod domácnosti a celkově náročným životem.

I přesto, že ve většině případů je pro osamělé matky nejdůležitější vztah s jejich dětmi, neznamená to, že nepostrádají jiný typ vztahu, především ten partnerský. Důvodem, proč rozvedené ženy vstupují do nových partnerství, může být (Vágnerová, 2007):

- a) Vyrovnání se se ztrátou bývalého manžela a dokázat jemu i sobě svou atraktivnost a schopnost nalézt si nového partnera. Není to však záruka uspokojivého vztahu, jelikož výběr partnera je podřízen jinému cíli.
- b) Potřeba získání podpory, autority, jež by mohla pomoci vyřešit dosavadní problémy. Tento motiv převládá u žen, které svou porozvodovou situaci nezvládají. Jestliže dokáží nalézt partnera, který je schopen tato očekávání naplnit a má vlastnosti, které jsou slučitelné s dlouhodobým soužitím, může se jednat o přijatelné partnerství.
- c) Podnět k utvoření nového vztahu může být též ekonomický. Jedná se především o rozvedené ženy, které nezvládají své finanční problémy. Doufají, že by je nové partnerství mohlo pomoci vyřešit nebo alespoň minimalizovat. Pokud by nový vztah měl být založen pouze na ekonomickém zabezpečení, bylo by to nedostačující.
- d) Nejvhodnějším důvodem k uzavření nového partnerství je pokusit se nalézt vztah, který dokáže uspokojit potřeby intimity, citové jistoty a zázemí.

Mnoho žen po rozvodu však nemusí mít potřebu vyhledávat nového partnera, jelikož se nepřiměřeně upínají na své potomky. V této situaci nejsou uspokojovány matčiny základní citové potřeby, a tak hledají svůj smysl života v dětech (Matějček, Dytrych, 1999). Mimo jiné se může objevit i takzvané „protimužské“ období, při kterém dochází k odmítání jakéhokoliv

kontaktem s opačným pohlavím. Jedná se o přesvědčení, že žena partnera k životu nepotřebuje, ke všem mužům je skeptická, cítí nenávisť či hněv. Je nedůvěřivá a obává se opětovné zraedy, kterou již dříve prožila. Nevraživost vůči opačnému pohlaví vymizí s překonáním důsledků rozvodu, s emočním vyrovnáním. Ke znovu obnovení ztracené důvěry dochází s odstupem času a postupným získáváním pozitivních zkušeností (Poupětová, 2009).

V novém partnerství rozvedených žen se mohou vyskytovat mnohé potíže, jež souvisí se vztahem s původní rodinou. Jedná se například o problémy mezi novým partnerem a nevlastními dětmi, s jejich výchovou a ukázněním. Dále se spory mohou vztahovat k udržování kontaktu s biologickým otcem ohledně péče o děti, řešení výchovných či finančních záležitostí, čímž bývalý manžel zasahuje do nového vztahu. V některých situacích může docházet i k negativním projevům širší rodiny (Kratochvíl, 2009; Vágnerová, 2007).

Pokud si žena najde nového partnera, neměla by naléhat na jeho seznámení s dítětem. Představit by ho měla teprve tehdy, jestliže si je jista vážností vztahu. Dítě si k novému muži musí vytvořit svůj vlastní postoj a oba potřebují čas k vzájemnému poznání (Poupětová, 2009). Obecně lze říci, že matčina nového přítele lépe přijímají mladší děti než starší, neboť se snáze mění jejich postoje a dívky oproti chlapcům, jelikož jsou přizpůsobivější novým nárokům. Jestliže přichází nový partner do rodiny, pro dítě případný „nevlastní“ otec, nejde z jeho pohledu o naplnění prázdnoty, kterou po rozvodu často pociťuje matka. Jedná se o vnitřní konflikt vlastních postojů a vztahů k matce, otci a neznámému příchozímu muži. Ten může být považován za vetřelce, se kterým se dítě musí dělit o svou matku a současně v něm vzbuzuje nejistotu a úzkost. Anebo může být vnímán jako zachránce, který obrátí veškeré rodinné neshody k lepšímu (Matějček, Dytrych, 1999). Nevlastní rodič by se však v prvních dvou letech neměl snažit převzít výchovnou roli, neboť se s tím děti obtížně vypořádávají a zároveň špatně přijímají autoritu od člověka, kterého příliš neznají. Během dvou let se v doplněné rodině vyskytuje nejvíce konfliktů v důsledku celkové adaptace. *„Někteří odborníci se domnívají, že řešení situace, dosažení stabilizovaného stavu a harmonické rovnováhy může trvat až pět let.“* (Teyber, 2007, s. 203).

3.5.1 Teorie výběru partnera

Je přirozené, že člověk touží po lásce. Hledá uznání, přijetí, naplnění potřeb intimity a společně sdíleného života právě v partnerském vztahu. Výběr partnera však podléhá mnoha okolnostem. Nejedná se jen o samotného jedince a jeho preference, přání a potřeby. Významný

vliv hraje i sociální prostředí. Rodina, do které se člověk narodil, její způsoby chování a výchovy. Společnost, ve které vyrůstá, její pravidla a uznávané hodnoty či předkládaný společenský ideál. V neposlední řadě se odvíjí i od momentální situace jedince a jeho životních zkušeností (Vágnerová, 2007). Důležitou roli hraje též partnerský trh, na který rozvedené ženy vstupují. Právě v této oblasti jsou dle Kreidla a Hubátkové (2012) znevýhodňovány. Vzhledem k určitému věku a závazkům v podobě svěřených dětí do péče, je jejich volba ideálního partnera značně omezená. Oproti mužům, kteří snáze uzavírají partnerství i s mladšími ženami, jsou nuceni svou volbu partnera zaměřit na muže podobné věkové kategorie.

Při výběru partnera je vhodné zamyslet se, co od vztahu očekáváme, co mu dokážeme nabídnout. Matoušek (2003) uvádí, že transkulturní studie očekávání při volbě partnera dokazují, že muži všech kultur považují za nejdůležitější hodnoty vzhled a mládí partnerky. Oproti tomu ženy shledávají důležitost ve vyšším věku a schopnosti ekonomicky zajistit rodinu.

Existuje mnoho teorií a principů, jež se zabývají výběrem partnera. Některé z nich níže uvedu a pokusím se vystihnout jejich podstatu.

Plaňava (2000) uvádí dva přístupy při volbě partnera. Jedná se o **psychoanalytický přístup**, který je založen na nevědomých očekáváních, jež vycházejí z prožitých zážitků v dětství. Zakladatelem tohoto směru je S. Freud, který rozlišuje dva modely výběru partnera. První je *volba anaklytická (závislostní)*, v níž hledaná osoba má nahrazovat rodiče. Druhým modelem je *volba narcistní*, při které jedinec dokáže milovat člověka, který je stejný jako on; je obrazem toho, jaký byl dříve; toho, jaký by si přál být či milovat část sebe sama v druhém. Následně se jedná o **sociální a sociálně-psychologický přístup**, jenž se odvíjí spíše od vědomé motivace. Zaměřuje se na působení sociálních faktorů, popřípadě na jejich kombinaci s osobnostními proměnnými. Zásadní myšlenkou je výběr partnera dle stejného nebo blízkého sociálně-kulturního a vzdělanostního prostředí, což znamená větší pravděpodobnost blízkosti hodnotových orientací.

Často zmiňovanou je **teorie komplementarity potřeb**, jejímž autorem je sociolog R. Winch. Základem je teze, že si jedinec vybírá partnera dle rozdílnosti, aby mohlo dojít ke komplementaritě potřeb (doplňování se). Jedná se tedy o výběr s přesvědčením, že „protiklady se přitahují“ (Hargašová, Novák, 2007). U některých charakterových vlastností může komplementarita ulehčovat vztahovou kooperaci, například dominance-submise, aktivita-pasivita či labilita-stabilita. Odlišnost mezi partnery přináší i obtíže, a to zvláště pokud se rozcházejí v životních hodnotách a vztahových očekáváních (Vágnerová, 2007; Šmolka, 2005).

Teorie podobnosti (Coombsova teorie monogamie hodnot) předpokládá, že „podobnosti se přitahují“ (Hargašová, Novák, 2007). Hledání partnera, který má podobné

vlastnosti, převážně shodné základní hodnoty, preferované aktivity, životní cíle či styl. U stálejších párů můžeme většinou pozorovat shodu v úrovni inteligence, věku, vzdělání, hodnotové orientaci či příslušnosti k sociální skupině. V naší kultuře je při výběru partnera významná homogamie věková, vzdělanostní, sociální, rasová i národnostní (Vágnerová, 2007; Šmolka, 2005).

Dále bych zmínila **Kerckhoffovu a Davisovu teorii filtru**, která se zaměřuje na počáteční přitažlivost s ohledem na vývoj dlouhodobého vztahu. Tato teorie předpokládá, že faktory (věk, podobnost) během různých fází vztahu dosahují odlišné úrovně důležitosti. Existují tři filtry, kterými potencionální partneři procházejí. Prvním jsou sociální/demografické údaje. Jedinci mají sklon scházet se s lidmi, kteří jim jsou podobní (věk, zaměstnání, bydliště), jedná se tak o filtrování nevědomé. Ti, kteří postoupili prvním sítím, jsou následně filtrováni na základě podobných názorů, hodnot, zájmů a zásad. V konečném filtru je partner vybírán dle uspokojování citových potřeb a jejich naplňování (Willerton, 2012). Lze říci, že velmi podobnou je **komplexní teorie D. Mursteina**, neboť se snaží sloučit tři výše popsané teorie. Při výběru partnera se dle této teorie uplatňují tři přitažlivé síly: podnět, hodnoty, role, a to ve třech fázích výběru. V první fázi podnětu, kterým se stává partner, je kladen důraz na přitažlivost jeho chování a vzhledu. Fáze hodnot je zaměřena též na společné hodnoty, zájmy a postoje. Ve třetí fázi, kompatibilitě rolí, partneři zjišťují, zda se dokáží navzájem doplňovat a uspokojovat potřeby, a to s ohledem na vzájemnou podobnost i komplementární protikladnost. Všechny uvedené fáze probíhají na principu vyváženosti výměny (např. méně pohledný muž poskytne atraktivní ženě materiální a životní jistotu) (Kratochvíl, 2009).

Plzák (2010) dále uvádí čtyři odlišné výběry partnera, které rozděluje na: **výběr emocionální**, jenž je ovlivněn sentimentální láskou, se dále dělí dle způsobu seznámení. Jedná se o *výběr nahodilým setkáním*, jež spočívá v náhodném setkání jedinců v jejich běžném životě. Výhodou je výběr partnera, který odpovídá vzhledovým preferencím jedince a lze ho mnohdy označit jako tzv. lásku na první pohled. Dále se jedná o *skupinový výběr*, který souvisí se společenskou skupinou, ve které člověk žije. Je zde jistá omezenost, pokud je daná skupina malá či nedostatečně věkově rozčleněná. Může tak docházet k nouzovému výběru, čímž jedinec mění své požadavky na partnera. Posledním je *výběr řízený*, chápán jako záměr seznámit se pomocí seznamovacích kanceláří, internetu, inzerátů, což lze v dnešní době označit za populární. Umožňují člověku rozšířit možnosti výběru partnera a vyloučit primární chyby. Tento výběr je dle autora vhodný pro člověka ostýchavého.

Výběr racionální je založen na principu: vybrat, vyzkoušet, koupit. K úspěšnému výběru je potřeba citového zrání a prožití několika vztahů s problematickým zakončením. Tím člověk

získává nové zkušenosti ve vztazích a dokáže poznat i sám sebe, své reakce. Vzhledem k sebepoznání si vybírá partnera na základě zjištěných vlastností, přičemž sentimentální láska není rozhodujícím faktorem. Důležitost klade na vzájemnou sympatičnost. Dle autora existuje několik typů zakázaných partnerů. Jedná se o chorobně žárlivého muže, alkoholika a muže líného, hysterického či chorobně vzteklého.

Výběr riskantní nastává mezi dvěma neústupnými a různými jedinci, jestliže si nejsou schopni uvědomit právě tyto charakterové rysy. Pokud ve svém vztahu nedokáží správně komunikovat, najít kompromisy a vhodně rozdělit autoritu, může dojít k brzkému rozpadu. Autor uvádí typy mužů, kteří se jeví jako riskantní pro partnerský vztah. Řadíme mezi ně tvrdohlavě neústupného či chladně netečného jedince.

Výběr nadějný nezaručuje větší pravděpodobnost trvalého partnerství, ale přiznává, že existují určité osobnosti partnerů, které více vyhovují spolehlivému soužití. Jedná se například o vztah dvou pesimistů, puntičkářů, extrovertů nebo jedinců křehkých čili přecitlivělých a úzkostných.

Vágnerová (2007) uvádí, že problémem při volbě partnera je rozpor mezi vlastnostmi, které jsou přitažlivé v prvotním kontaktu a těmi, jež jsou důležité pro dlouhodobý vztah. První kontakt je založen převážně emotivně, na okouzlujících vlastnostech, fyzické přitažlivosti. Avšak podstatné pro partnerské soužití, což se mění s věkem a zkušenostmi, je spolehlivost, zodpovědnost, schopnost domluvy a kompromisu. Právě rozpadlé manželství může ovlivnit očekávání od nového vztahu. Může se jednat o důkladnější výběr nového partnera, což znamená zaměření se na určité osobnostní vlastnosti člověka a nutnost odstranit případná rizika. Někdy však bývá výběr partnera stereotypní či zafixovaný a dochází tak nevědomě k zopakování stejné chyby.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Motivem pro realizaci výzkumného šetření byl fakt, že sama pocházím z rozvedené rodiny, kdy jsem tuto situaci prožívala se svou matkou. Zaměřila jsem se proto na ženy, matky, které zažily rozpad manželství a potýkaly se tak s novou životní situací, která s sebou ve většině případů přináší určité těžkosti. Zajímalo mě, jak se tyto ženy vyrovnávaly s novým uspořádáním v rodině, jak rozvod ovlivnil výchovu jejich dětí a jak se rozvodová zkušenost promítá v nových partnerských vztazích.

V následujících kapitolách jsem se zaměřila na průběh zpracování praktické části bakalářské práce. Popíšu zde vybraný typ výzkumu a jeho cíle, zvolenou metodu sběru dat, jejich zpracování a následnou analýzu. Dále popíši výběr výzkumného souboru a charakterizují zvolený výzkumný vzorek. Zmíním i často opomíjené etické zásady výzkumného šetření.

Empirická část je zpracována na základě kvalitativního výzkumu s designem případové studie.

Typ výzkumu

Zkoumaným jevem mé bakalářské práce je rozvod a jeho důsledky v dalším životě matky, s ohledem na její nové partnerské vztahy. Jelikož se jedná o velmi citlivé téma, zvolila jsem kvalitativní typ výzkumu, který mi umožňuje danou situaci zkoumat více do hloubky, a tím získat podrobnější informace. Obecně se tento typ výzkumu týká jevů, „*které jsou jedinečné a neopakovatelné a které mohou lidé vnímat velmi odlišně a v různých kvalitách a rovinách.*“ (Miovský, 2006, s. 17). Při realizaci kvalitativního výzkumu je nutné brát v potaz, že vzniklé teorie či hypotézy nelze zobecňovat, neboť jsou platné pouze pro vzorek, na kterém byla data získána (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Design výzkumu

Designem výzkumu je zvolena případová studie, která se zabývá detailním zkoumáním jednoho či více případů, a tím umožňuje lépe pochopit komplikovanost sociálních jevů (Švaříček, Šed'ová, 2007). Sběr velkého množství informací od jednoho nebo více jedinců umožní zaznamenat složitost případu a popsat vztahy v jejich ucelenosti. Při pečlivém zkoumání jednoho případu by mělo dojít k lepšímu porozumění různým, avšak případům podobným (Hendl, 2016).

4.1 Cíl výzkumného šetření

Záměrem výzkumu je nahlédnout do problematiky nového života matek, který vlivem rozvodu prošel pozitivními či negativními změnami. Pokusím se zjistit, jak matky s dítětem v péči prožívaly rozvod a jak se s touto novou životní situací vyrovnaly. Dále se zaměřím na to, jakým způsobem se změnil jejich každodenní život, s jakými problémy se musely vypořádat a zda rozvodová zkušenost ovlivnila výběr nového partnera.

Cílem mého výzkumu je odpovědět na následující hlavní výzkumné otázky: **Jak se změnil způsob života matky po rozvodu? Jak ovlivnil rozvod pohled matky na výběr nového partnera?**

Hlavní výzkumné otázky jsem dále rozdělila do několika specifických, které jsou přesněji zaměřeny:

1. Jaké nastaly po rozvodu změny ve výchově a vztazích k dětem?
2. K jakým zásadním změnám došlo v každodenním životě matky po rozvodu?
3. Jak matka vnímá rozvod s odstupem času?
4. Jaké preference se objevují u matky při výběru nového partnera po rozvodu?
5. Jak hodnotí matka vztahy nového partnera s dětmi?

4.2 Metoda sběru dat

Pro sběr dat a získání odpovědí jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. To mi umožní lepší porozumění, aniž by účastnice výzkumu byly nějakým způsobem ve svých odpovědích omezovány. Tento typ rozhovoru se vyznačuje předem připraveným seznamem témat se stanovenými okruhy otázek (Švaříček, Šedřová, 2007). Jednou z jeho výhod je záměna a úprava pořadí jednotlivých otázek a možnost jejich doplnění v jeho samotném průběhu. Je také možné žádat upřesnění či vysvětlení získaných odpovědí, a tím zvýšit přesnost získaných dat (Miovský, 2006).

Vzhledem k individuálnímu prožívání rozvodové a porozvodové situace se tato metoda sběru dat jeví jako neoptimálnější. Umožní mi osobní kontakt s účastníky výzkumu, během kterého lze lépe zachytit vnímání a emocionální prožívání skutečností. Před provedením výzkumného šetření jsem si stanovila jednotlivé okruhy témat, jež se vztahují k výzkumnému cíli. Následně jsem k nim přiřadila tazatelské otázky, které byly vytvořeny na podkladě

teoretické části. Pochopení otázek bylo ověřeno na matce s rozvodovou zkušeností, která se neúčastnila výzkumu. Na základě sdělených připomínek jsem otázky mírně upravila. Následně byly prokonzultovány s vedoucí práce a formulovány do finální podoby (Příloha A). Rozhovor obsahoval 28 otevřených otázek, které se vztahovaly k výzkumnému cíli. Dále zahrnoval otázky, jež jsem nezapočítávala do celkového počtu, neboť zjišťovaly základní údaje o komunikačních partnerkách. Jednalo se o záznamový arch (Příloha B), který jsem pro tento účel vytvořila.

Okruhy jednotlivých témat jsem stanovila takto: manželství a rozvod; porozvodová situace; život s odstupem času a nové partnerství.

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Vzorkování v kvalitativním výzkumu si klade za cíl reprezentovat určitý problém, nikoliv populaci. Z toho vyplývá, že výzkumný vzorek je sestaven záměrně s ohledem na stanovený výzkumný problém a výzkumné otázky. Designem výzkumu byla zvolena, jak již bylo řečeno, případová studie. V té je nutné zvolit záměrný výběr, neboť vybrané objekty musí splňovat určité vlastnosti, které chce výzkumník sledovat (Švaříček, Šed'ová, 2007). Výběr výzkumného vzorku byl tedy záměrný.

Pro záměrný výběr výzkumného vzorku jsem stanovila následující kritéria:

1. Rozvedená žena má alespoň jedno dítě z rozvedeného manželství ve vlastní péči.
2. Délka trvání rozvedeného manželství je alespoň 4 roky.
3. Uplynulý čas od rozvodu nejméně 3 roky.
4. Rozvedená žena je v novém partnerském vztahu, přičemž společné soužití není podmínkou.
5. Ochota a zájem žen účastnit se výzkumného šetření, poskytnutí informací a jejich následné zpracování.

Kritéria, jež jsem vymezila pro výběr výzkumného vzorku, se odvíjí od stanoveného výzkumného cíle. Důležitým kritériem je časový odstup od rozvodu, jelikož se jedná o citlivé téma, o kterém není, vlivem přetrvávajících emocí a prožitých problémových situací, snadné hovořit. S odstupem času je život převážně stabilizován, žena je s rozvodem vyrovnaná, dokáže vyprávět o nesnadném prožitku s nadhledem a bez nahromaděných emocí. Prožívá novou životní etapu, nový partnerský vztah, který je též předmětem mého zkoumání.

Účastnice výzkumu jsem oslovila osobně, neboť se jednalo o ženy z mého okolí. Seznámila jsem je se svým tématem bakalářské práce a cílem výzkumného šetření. Po získání souhlasu s účastí ve výzkumu jsem jim sdělila průběh a délku trvání rozhovoru.

Výzkumný soubor se skládá ze 3 komunikačních partnerek ve věku 48 let až 54 let, které odpovídaly stanoveným kritériím. Z hlediska vzdělanostní úrovně je zastoupené střední odborné vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitou. Ve vzorku jsou zastoupeny ženy různého zaměstnání, od administrativní pracovnice, přes servírku až po asistentku prodeje. Více informací o komunikačních partnerkách uvádí následující tabulka:

Tabulka 1: Přehled jednotlivých účastnic

	Monika	Ivana	Andrea
Věk	48 let	51 let	54 let
Dosažené vzdělání	Střední odborné vzdělání s výučním listem	Střední vzdělání s maturitou	Střední vzdělání s maturitou
Zaměstnání	Servírka	Asistentka prodeje	Administrativní pracovnice
Délka rozvedeného manželství	13 let	20 let	20 let
Důvod rozpadu manželství	Nadměrné užívání alkoholu u manžela, fyzické napadání, žárlivost	Psychické, fyzické napadání, ztráta porozumění	Nadměrné užívání alkoholu u manžela, fyzické napadání, dluhy
Věk dětí během rozvodu	Dcera - 12 let Syn - 6 let	Dcera - 20 let Syn - 9 let	Dcera - 20 let Syn - 14 let
Uplynulý čas od rozvodu	16 let	4 roky	12 let
První partner/známost po rozvodu	5 let	1,5 roku	0,5 roku před rozvodem
Délka trvání prvního partnerství/známosti	6 let	1 měsíc	12 let
Počet známostí/partnerů po rozvodu	3	2	1
Délka současného partnerství/manželství	Partnerství 3 roky	Partnerství 2 roky	Partnerství 5 let + manželství 7 let

4.4 Etické otázky výzkumu

Při realizaci výzkumu je nutné, aby se badatel řídil etickými pravidly, která jsou neodmyslitelnou součástí kvalitativního výzkumu. Jedná se například o získání poučeného souhlasu účastníků, kteří by měli být zcela seznámeni s průběhem výzkumu a ubezpečeni o zachování anonymity získaných dat (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Před zahájením výzkumu jsem účastnice seznámila s cílem mé práce a vysvětlila, z jakého důvodu je nutné rozhovory nahrávat. Ujistila jsem je, že získané informace slouží pouze k výzkumným účelům mé bakalářské práce a nikde jinde nebudou použity. Obeznámila jsem je také s možností svobodného ukončení rozhovoru, a tedy i účasti ve výzkumu, pokud změní názor nebo jim to nebude příjemné. Vzhledem k citlivosti tématu jsem se zavázala k zachování anonymity a ve výzkumu použila smyšlená, náhodná jména. K zachování celkového soukromí nejsou uvedeny informace ohledně místa bydliště či zaměstnání. Během rozhovorů a jejich následném zpracování jsem se držela zásadou mlčenlivost. Se souhlasem účastnic je část rozhovoru součástí bakalářské práce (Příloha C).

4.5 Realizace výzkumného šetření

Zvolené účastnice jsem kontaktovala osobně, vzhledem k oboustranné známosti, s dotazem ke spolupráci ve výzkumném šetření. Seznámila jsem je s tématem mé bakalářské práce, jejím cílem, průběhem a případnou délkou rozhovoru. Informovala jsem je o etických zásadách, které je nutné během výzkumu dodržet. Všechny oslovené účastnice, které odpovídaly stanoveným kritériím, s účastí ve výzkumu souhlasily. Po telefonické domluvě jsem si s nimi sjednala termín k realizaci rozhovoru. Místo jeho konání jsem ponechala na volbě komunikačních partnerek.

Rozhovory se uskutečnily mezi 6. až 19. prosincem 2017. Probíhaly individuálně a v domácím prostředí účastnic, tedy v soukromí a bez přítomnosti jiných osob. Před začátkem rozhovoru jsem ženy opět ujistila o zachování anonymity s tím, že jejich jména budou pozměněna. Též jsem se zaručila, že získané informace poslouží pouze pro účely mé bakalářské práce a znovu jim připomněla, že účast ve výzkumu je dobrovolná a mohou ji tedy kdykoliv ukončit. Poté jsem se ujistila, že ženy souhlasí s nahráváním rozhovoru, přičemž souhlas s účastí ve výzkumu byl zaznamenán na diktafon.

Na úvod jsem se ženami navázala komunikaci ohledně známých témat. K uvolněné atmosféře mi dopomohl též záznamový arch, který sloužil k zapsání základních údajů (věk, dosažené vzdělání, aktuální zaměstnání, délka manželství, počet dětí, jejich věk, uplynulý čas od rozvodu, počet partnerů po rozvodu a délka současného partnerství). Během zaznamenávání těchto údajů se ženy již samy rozpovídaly. Vzhledem k tomu, že jsou ženy z mého blízkého okolí, odpovídaly na otázky do hloubky a s důvěrou. V některých případech bylo viditelné, že nad určitými tématy v minulosti mnoho nepřemýšlely a nyní byly nuceny k hlubšímu zamyšlení. Jednalo se hlavně o otázky volby partnera a partnerství celkově. Během rozhovoru nebyly využity veškeré předem připravené otázky, neboť je ženy zodpověděly již v jeho průběhu. Dle nutnosti jsem pokládala otázky doplňující, které blíže specifikovaly dané odpovědi. Na závěr byl ženám poskytnut prostor, který jim umožňoval více se vyjádřit k tématu, avšak žádná z nich tuto možnost nevyužila. Při ukončení rozhovoru jsem projevila vděčnost za jejich ochotu a čas. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala přibližně kolem 90 minut.

4.6 Metody zpracování a analýzy dat

Získané informace z rozhovorů je nezbytné dále zpracovat a připravit je pro následnou analýzu. K fixaci dat jsem použila audiozáznam - diktafon, se souhlasem účastnic, který patří mezi nejpoužívanější metody. Jeho výhodou je zaznamenání všeho tak, jak se událo s kvalitami mluveného slova.

Při přepisu získaných dat do textové podoby jsem použila techniku doslovné transkripce, která je sice velmi časově náročná, ale zachovává text v jeho původním znění, bez možnosti ztrát stěžejních dat. Text jsem dále nepřeváděla do spisovného jazyka ani neopravovala chyby ve větné stavbě. Pro zachování autentičnosti byla ponechána hovorová a nespisovná čeština (Hendl, 2016). Kontrolu přepisu jsem uskutečnila pomocí opakovaného poslechu. Dále jsem provedla redukci prvního řádu. Vynechala jsem části vět, které nesouvisely se zkoumaným tématem a nenesly žádné důležité informace. Tím byly rozhovory připraveny pro následné kódování (Miovský, 2006). Zredukovaný přepis jsem převedla z elektronické podoby do papírové a následně provedla metodu otevřeného kódování. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 211) jej popisují, jako operaci, při které *„je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“* Tento způsob kódování je jimi též označován jako metoda papír

a tužka. Jednotkám, které zahrnovaly slovo nebo až celou větu, jsem zároveň přiřazovala vystihující označení, jinými slovy *kód* (Švaříček, Šedřová, 2007). Vytvořila jsem tak seznam kódů, které jsem dle podobnosti seskupila do následujících kategorií: výchova a vztahy k dětem, náročnost porozvodového života, zisk a ztráta rozpadu manželství, nový partnerský vztah, vztah partnera k nevlastním dětem.

4.7 Vyhodnocení a interpretace

V podkapitole se věnuji vyhodnocení a porovnání jednotlivých případů s ohledem na vzniklé kategorie, které se vážou k výzkumným otázkám. Interpretaci dat jsem doplňovala doslovnou citací výpovědí komunikačních partnerek.

Výchova a vztahy k dětem

Výchova dětí je velmi složitý celoživotní proces, do kterého se právě rozvod promítá zásadním způsobem. Být dobrým rodičem je pro každého z nás obrovská zodpovědnost. Pro osamělou matku po rozvodu dvojnásob. Poskytnout dětem bezpečí, lásku, být pro ně vzorem a autoritou i bez přítomnosti otce v rodině.

Z výpovědí komunikačních partnerek lze usoudit, že s rozvodem nastaly určité změny ve výchově. U dvou ze tří žen byla odpovědnost za výchovu a péči o děti vždy v jejich kompetenci, neboť se otcové během manželství do výchovy nezapojovali. „*Žil si takovej svůj fajn život, utíkal za zábavou, za kamarádama a patřil k tomu i ten alkohol no.. a veškerý ty rodinný povinnosti, všechno kolem dětí.. bylo na mně.*“ (Andrea, 54 let). V totožné situaci se nacházela i druhá komunikační partnerka. „*Dětem se nevěnoval, byli pro něho důležitější kamarádi, se kterýma seděl každej den v hospodě a pil.*“ (Monika, 48 let). Pouze v případě Ivany se otec podílel na společné výchově a péči o děti. Avšak vlivem postupně se vynořujících problémů, které spěly k rozvodu a pracovní vytíženosti otce, se i tato matka musela naučit převzít veškerou zodpovědnost za své děti.

Jak jsem již zmínila v teoretické části, u rozvedených matek se zpravidla objevují dva typy výchovy. Volnější, benevolentnější přístup a přístup přísný (Dudová, 2007a). Ukázalo se, že dvě komunikační partnerky volí volnější způsob výchovy. „*Vyčítala jsem si, že mají rozbouranou rodinu, a tak jsem se jim snažila dát to nejlepší, zahrnout je láskou.. vynahrudit*

jim toho tátu.“ (Andrea, 54 let). Tato přehnaná láska vedla k nevědomému rozmazlování a fixaci k dětem, což z matčina pohledu způsobilo ztrátu autority a benevolentnější přístup ve výchově. *„Děti byly bezproblémový, někdy jsem ale měla být víc důrazná a nenechat si všechno líbit, jelikož si přestaly vážit toho, co pro ně dělám.“* (Andrea, 54 let). Z toho je patrné, že si matka k dětem vytvořila nadměrnou vazbu, což zapříčinilo absenci pevně stanovených hranic ve výchově a neschopnost působit jako dostatečný autoritativní vzor. I v případě Ivany je možné mluvit o určitém přilnutí k dětem. *„Po rozvodu jsem hodně času věnovala dětem, možná jsem je obskakovala víc, než bylo zdrávo.“* (Ivana, 51 let). Matka uvádí, že otec má u dětí větší autoritu, respekt, přičemž ona sama zastává výchovu volnější. Děti o sobě nechávají více samostatně rozhodovat, avšak se stanovenými pravidly. Odlišnou výchovu lze spatřit u Moniky, která byla přísnější. Vedla děti k respektu, poslušnosti, a to i po rozpadu manželství, neboť shledávala za důležité zastoupit chybějící autoritu v rodině. *„Muselo to mít nějaký řád, aby mi nepřerostly přes hlavu.. ale nemlátila jsem je nebo podobně, to vůbec.“* (Monika, 48 let).

Pozitivum, které matky spatřují v osamoceném rodičovství je vztah k dětem. Shodují se, že vlivem rozvodu se jejich vztahy upevnily. *„Řekla bych, že se mezi námi vztahy zlepšily, byly jsme si blíže, víc jsme k sobě přilnuly i tím, že jsme zůstaly samy.. a taky byla doma klidná atmosféra, nikdo se nehádal, což tomu určitě taky přispívalo.“* (Ivana, 51 let). Vzhledem k přítomnosti dětí rodičovským konfliktům a vystavování je určité psychické zátěži, je zřejmé, že uklidnění situace, i přes nepřítomnost otce v rodině, má zcela zásadní vliv na zlepšení jejich emocionálního a psychického stavu, což se promítá i ve vzájemných vztazích s matkou. Z výpovědí komunikačních partnerek vyplývá, že závažným důvodem k ukončení nefungujícího manželství byl ohled na děti. *„Udělal jsem to hlavně kvůli dětem, protože já bych to třeba ještě vydržela, ale když jsem viděla, že z toho začaly mít psychické problémy.. proto jsem se rozhodla, že odejdu, aby netrpěly děti.“* (Monika, 48 let).

„Většinou u toho byly i děti, který mě i před ním bránily (fyzické násilí pozn. autora), a to bylo asi takový to poslední polínko, kdy jsem řekla, že s tím končím.“ (Andrea, 54 let). Uvedené výpovědi zřetelně dokazují, jak významný a pevný je vztah mezi matkou a jejími dětmi.

U všech komunikačních partnerek se jedná o velmi silné pouto, které je spojené se starostmi o děti a jejich budoucností. *„Děti jsou pro mě na prvním místě. Jsem dost starostlivá, chci, aby se měly dobře.. proto se jim snažím pořád pomáhat, i když jsou už dospělí, ať už ohledně rad do života nebo po finanční stránce.“* (Andrea, 54 let).

„Děti jsou pro mě to nejdůležitější, co jsem v životě dokázala, nikdy bych na ně nedala dopustit.. vždycky se jim budu snažit pomoci a být oporou, jak jen to půjde.“ (Monika, 48 let).

I navzdory zkvalitnění vztahů, čelila tato matka počátečním výčitkám ze strany dospívající dcery, která se nedokázala vyrovnat se ztrátou otce. „*Nesla to špatně, jelikož byla v pubertě. Bylo období, že mi vyčítala, že jsem odešla, že jsem je vytrhla z rodiny, od táty.. časem pochopila, že jsem to udělala kvůli nim.*“ (Monika, 48 let). Rozvodem je zasažen i život dítěte, které se musí přizpůsobit nové situaci a mnohým změnám. Přichází o každodenní kontakt jednoho z rodičů a zároveň prožívá pocity ztráty a strachu, zda o něho bude mít odcházející rodič nadále zájem. Pro dítě je proto více než důležité, aby byla zachována vazba s oběma rodiči a jejich vztah byl dále rozvíjen. Dvě ze tří komunikačních partnerek hodnotí zájem otce o děti velmi záporně. V prvním případě otec o děti nejevil zájem přibližně tři roky po rozvodu. „*Až co si našel novou partnerku, tak si byl schopen brát děti na víkendy.. jinak do té doby se o ně nezajímal, nestaral se, neměl zájem je vidět.*“ (Monika, 48 let). Matka zajišťovala domluvu ohledně dětí prostřednictvím partnerky bývalého manžela, která s ní byla schopna komunikovat. V případě Andrei se otcův zájem o děti projevoval občasným telefonickým kontaktem, který postupem času vymizel. „*Třeba půl roku se jim neozval.. vůbec o ty děti neměl zájem, nebylo nic takového, aby jely k tátovi na víkend, protože jsme ani nevěděly, kde bydlí. Takže kdyby nebylo tchýně, u který se občas viděli, tak by snad ani nevěděl, jak vypadaj.*“ (Andrea, 54 let). Otcův vztah k dětem se urovnal během jejich dospělosti. Jedná se přibližně o tři roky, kdy s nimi otec komunikuje. Pouze u třetí komunikační partnerky lze nalézt kladné hodnocení otcova zapojení do péče o děti. „*Manžel se dětem od rozvodu věnoval a věnuje pořád stejně.. nikdy nebyl problém s tím, že by je nechtěl vidět nebo se jim neozval, jsou pro něho hodně důležitý.*“ Otec s dětmi udržuje pravidelný kontakt, během kterého si společně užívají volného času a zábavy. „*Všechno je na jejich domluvě, nebráním ničemu a ani s tím nemám žádný problém.. chápu, že děti potřebují oba dva rodiče.*“ (Ivana, 51 let). Matka uvádí, že s otcem nemají stanovená pravidla výchovy, pokud se však vyskytne určitý problém, řeší ho společně nebo se snaží nalézt kompromisy.

Rodičovská spolupráce by měla pomoci matce se zvládnutím nároků osamělého rodičovství, tak i dětem ulehčit změny v jejich životě. Vzhledem k emocionální zátěži se často nedaří distancovat od manželských problémů a nadále být dobrým rodičem. Z počátku se všechny komunikační partnerky potýkaly s neschopností komunikovat s otcem dětí, přičemž pouze v jednom případě se jednalo o domluvu alespoň na věcech týkajících se potomků. „*Po rozvodu jsme se nevidali vůbec, v kontaktu jsme byli jen skrz nejdůležitější věci, který se týkaly dětí.. a to pouze po sms, protože naše hovory vedly akorát k hádce. Asi po roce jsme spolu začali normálně komunikovat.. naše konverzace byla pak vlastně lepší než během manželství.*“ (Ivana, 51 let). Dvě komunikační partnerky musely naopak čelit emocionální

nevyrovnanosti bývalého manžela, který tak znemožňoval adekvátně řešit porozvodovou situaci. „*Měla jsem z něho strach, nedalo se s ním komunikovat, byl agresivní, hnusný telefonáty, sprostě mi nadával.. jednou, když jsme se náhodou potkali, tak mi plivnul i do obličeje. No.. takže od té doby jsme se spolu už nikdy nebavili.*“ (Andrea, 54 let).

„*Asi 2 roky po rozvodu mi dělal hrozný problémy, obden stál pod barákem, chodil za mnou do práce, děti si naschvál nechťel brát nebo na mě volal sociálku, že jsem špatná máma. Jako rodiče jsme spolu nemohli komunikovat 3 roky od rozvodu.*“ (Monika, 48 let).

Vlivem rozvodu mohou být problematické i vztahy s rodiči bývalého manžela, které ve vztahu k dětem shledávají všechny komunikační partnerky beze změn. „*Vztahy ze strany manžela byly naprosto perfektní, jednalo se teda hlavně o tchýni, která s dětma trávila spoustu času, pravidelně si je brala na prázdniny, víkendy.*“ (Andrea, 54 let).

Náročnost porozvodového života

Osamělé rodičovství lze označit za jedno z nejnáročnějších období v životě žen. Přináší s sebou mnohé komplikace, se kterými se matky musí vypořádat. Vzhledem k tomu, že se v manželství stále uplatňuje tradiční rozdělení rolí v rodině, jsou ženy nuceny samostatně zvládat nové role, jež jsou spjaty s osamělým mateřstvím. Jedná se hlavně o zvládnutí úlohy primární živitelky a ekonomicky zabezpečit sebe i děti, a to se skloubením plné rodičovské zodpovědnosti a zajištěním chodu domácnosti.

Jedním z prvních úskalí porozvodového života je zařízení oddělené domácnosti rozvádějících se manželů, což lze považovat za velmi nákladné. Často je tak volena dočasná možnost sestěhování se do původní rodiny, čímž matky získávají více času k vyřešení vlastního zázemí. „*Šly jsme bydlet k mým rodičům, kteří nás vzali naštěstí k sobě. Pak jsem našla podnájem přímo ve městě, kam jsme se přestěhovaly.*“ Matka dále uvádí, jak finančně náročné je zajištění onoho zázemí, kdy je rodina odkázána pouze na jeden příjem. „*Musela jsem zaplatit kauci, zařídit vybavení bytu.. takže mi nějaký peníze chyběly, tak jsem si vzala půjčku, abych se postavila na nohy a zajistila nám samostatný bydlení.*“ (Ivana, 51 let). Společné žití s rodiči umožňuje matkám také snížení nákladů spojených s bydlením „*Po rozvodu mi teda zůstal barák, ve kterém jsme bydleli i s mým tatškou, kterej mi hodně pomáhal. Jídlo jsme měli na půl, pořád jsme na všechno byli dva, ale je jasný, že jsme se museli uskromnit.*“ (Andrea, 54 let). V odlišné situaci se nacházela třetí komunikační partnerka, která byla nucena vlivem neúnosné situace potají shánět nové bydlení. „*Věděla jsem, že s tou jeho žárlivou povahou mě nebude*

chtít pustit, tak jsem asi rok přemýšlela, připravovala, zařizovala všechno, abych mohla s dětma utýct a on o tom nevěděl.. byl to hroznej stres.“ (Monika, 48 let).

Psychická zátěž spojená s rozvodem je dalším faktorem, který nepříznivě ovlivňuje zvládání nároků nového života. Všechny komunikační partnerky byly iniciátorkami rozvodu a po rozpadu manželství pociťovaly značnou úlevu. Z jejich výpovědí lze však usoudit, že i přes pocity úlevy prožívaly negativní emoce. *„Mně se v podstatě ulevilo, ulevilo se mi od takovýho toho dusna. I přes to mi bylo ale smutno, hodně jsem to obřečela, chyběl mi ten druhý, vracely se mi ty hezký vzpomínky.“ (Ivana, 51 let).* Vlivem prázdnoty, kterou matka pociťovala, došlo ke ztrátě zájmu o veškeré sociální kontakty a společenské aktivity. V některých případech se jedná o tak silné duševní stavy, které mohou vyústit až k psychickému onemocnění. *„Ze začátku se mi hrozně ulevilo, už jsem nebyla ve stresu, nemusela jsem se bát. Ale pak, když to naběhlo do těch každodenních kolejí, tak jsem se z toho sesypala a trpěla depresem, půl roku jsem brala antidepressiva a léčila se s tím. Byly to stavy bezdůvodného breku, kdy jsem nemohla ráno vstát z postele, jíst, chtěla jsem jenom spát. Nadávala jsem sama sobě: Proč brečíš? Máš děti!!.. měla jsem i pocity, že jsem se chtěla zabít. Když už jsem měla takovýdle myšlenky, tak jsem se vzchopila kvůli dětem, že jsem to všechno vybojovala a nemůžu je připravit ještě o mámu.“ (Monika, 48 let).* Pouze u jedné komunikační partnerky se nejednalo o výrazné projevy nežádoucích emocí, neboť se s rozpadem manželství dokázala vyrovnat za pomoci nové známosti. *„Obřečela jsem to, bylo mi to líto, ale tak normálně, zdravě. Chvilí před rozvodem jsem právě poznala současného manžela, tak ten mi v tom trápení pomohl, přivedl mě na jiný myšlenky. Asi jak se říká, že na chlapa je dobrej chlap.“ (Andrea, 54 let).*

Z výpovědí komunikačních partnerek lze usoudit, že největší obtíže nalézají v ekonomickém zabezpečení své rodiny, přičemž se mnohdy nemohou spolehnout na otcovo finanční zajištění dětí v podobě výživného. Zde bych se obrátila na data Českého statistického úřadu, který svým šetřením dokazuje, jak náročná je finanční situace v neúplné rodině. Aby se rodič, který sám pečuje o dítě do 13 let, nenacházel pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musí být jeho čistý měsíční příjem vyšší než necelých 14 000 Kč. Z dlouhodobého hlediska jsou nejvíce ohroženy příjmovou chudobou právě neúplné rodiny s dětmi. V roce 2016 se jednalo o 37 %, což je více než jedna třetina. V neúplných rodinách se také často setkáváme s materiální deprivací, která se v roce 2016 pohybovala na 17 %. Jde o stav, kdy si rodina z finančních důvodů nemůže dovolit určité věci či služby (ČSÚ, Příjmy a životní podmínky domácností, ©2017).

Všechny komunikační partnerky shledávají svoji finanční situaci za nedostačující. Dvě matky se musí spoléhat zcela samy na sebe, neboť jsou jedinými živitelkami rodiny. *„Musela*

jsem platit nájem, kterej byl ve městě o dost dražší, domácnost, školní potřeby, prostě všechno.. musela jsem si zvyknout a začít spolíhat jen sama na sebe. Ze začátku to bylo hrozný, žily jsme ze dne na den, fakt jsem počítala každou korunu.“ (Monika, 48). I v případě Ivany se jednalo o jistou finanční tíseň. „Vždycky to bylo od vejplaty k vejplatě. Věděla jsem, co všechno musím zaplatit a něco mi muselo zbejt na jídlo a na žití, na normální potřeby.“ (Ivana, 51 let). Z čehož vyplývá, jak obtížné je finanční zajištění neúplné rodiny. Matky se tak často dostávají do situace, kdy nejsou schopny z jednoho platu vytvořit rezervy pro účely náhlých výdajů.

Právě pracovní příjem je pro matky jedním z nejdůležitějších. Všechny komunikační partnerky jsou ekonomicky aktivní, přičemž je často žádaná pracovní flexibilita. „Po rozvodu jsem si našla jinou práci, která byla hodně časově flexibilní, dobře placená, i když jsem pořád musela bejt mobilní a na příjmu, ale mohla jsem dojet pro kluka do školy, věnovat se mu.“ (Ivana, 51 let). V případě, kdy je příjem žen nedostačující, častým řešením je další zaměstnání či brigáda. „Finance.. to bylo špatný. Z manželství mi nic nezůstalo, takže jsem měla práci a permanentně 2–3 brigády.“ (Monika, 48 let).

Finanční příjem, který by měl matkám pomoci a alespoň z části snížit náklady spojené s péčí o děti, je výživné, kterým se otec podílí na zajištění jejich potřeb. „Výživný platí pravidelně, dohodli jsme se na částce, která je na obě děti 6 000 Kč. Jinak když je potřeba platit něco do školy, lyžák a podobný věci, tak to platíme půlkou.“ (Ivana, 51 let). I přesto, že matka dostává pravidelný příspěvek a otec se podílí na náhlých výdajích, výši alimentů shledává za nedostačující. „Nedá se říct, že by mi to stačilo, všechno je dražší a dražší.. s věkem se mění i potřeby dětí. Prostě to nepokreje měsíční výdaje, který mám.“ (Ivana, 51 let). Z toho je patrné, že matky jsou daleko více finančně zatíženy výdaji, které jsou vynakládány na děti, přičemž zapojení otce by mělo být alespoň v podobné výši. „Většinu nákladů jako oblečení, dopravu do školy, paušály za telefony a podobně, to stejně platím já.“ (Ivana, 51 let).

Dvě komunikační partnerky se potýkaly s problémem, kdy bývalý manžel nebyl schopen platit výživné vůbec, pravidelně či na všechny potomky. „Přímo dceři posílal peníze na vejšku.. na syna mu byly vyměřeny 4 000 Kč, ale to posílal nepravidelně, pak si kvůli dluhům zrušil účty a už jsme nedostávali vůbec nic.“ (Andrea, 54 let). Matky byly také nuceny zajišťovat i náhlé výdaje, které se týkaly školních potřeb, výletů či pobytů. „Ze začátku jsem ho prosila o peníze na větší výdaje se školou, lyžák nebo i oblečení, ale nikdy mi nic nedal. Vždycky mi řekl, že jsem to takhle chtěla, tak ať se starám.“ (Monika, 48 let). Částka, kterou se má otec podílet a finančně podporovat své děti, je pro matku nepostradatelným příspěvkem v rozpočtu. Pokud nastanou neočekávané změny, kdy otec nezaplatí výživné včas, v plné výši či vůbec, dochází k ohrožení ekonomické stability rodiny.

Možným řešením tíživé finanční situace je pomoc ze strany státu, kterou matky shledávají za neuspokojivou. Pouze dvě komunikační partnerky splňovaly kritéria, jež jsou nutná pro získání přídavku na dítě. „*Není to žádná extra částka.. v těch všech výdajích se ztratí, ale lepší než nic.*“ (Ivana, 51 let). Žádná z komunikačních partnerek nepobírá např. příspěvek na bydlení, ačkoliv se potýkají s nízkou životní úrovní. Vlivem ekonomické aktivity se matky dostávají do situace, kdy jejich příjem přesahuje stanovené hranice pro vznik nároku na sociální dávky.

Ekonomické zajištění není jedinou zátěží, se kterou se matky setkávají. Vzhledem k tomu, že jsou hlavou neúplné rodiny, musí skloubit zaměstnání s chodem domácnosti a péčí o děti. Tento stav hodnotí komunikační partnerky za velmi náročný, neboť se musí podřídit hlavně pracovní aktivitě, přičemž jim nezbývá mnoho volného času na rodinný život. „*Byla to honička, obě děti chodily do školy, já do práce, většinou k tomu nějaká brigáda, takže moc času nebylo.. bylo toho na mě moc, byla jsem dost unavená, takže jsem byla ráda, když jsem večer padla do postele.*“ (Monika, 48 let). I v případě, kdy matky byly navyklé zastávat tyto činnosti během manželství samy, lze u nich shledat určité komplikace. „*Předtím jsem dělala spoustu věcí sama, tolik se toho zas nezměnilo, akorát to bylo náročnější. Spíš, když jsem potřebovala pohlídat syna, tak tady nebyl ten druhý, musela jsem se zařídit jinak.*“ (Ivana, 51 let). Komunikační partnerky se tak často obracejí na nejbližší. Snaží se nalézt pomoc během jejich nepřítomnosti, podporu a možnost rozdělit se se starostmi. „*Kdyby nebyl taťka, tak by to byl pěkný kmitočet. Vypomáhal mi s hlídáním, někdy třeba i uvařil, takže jsem nebyla pořád v jednom kole.. byl to pro mě velkej kamarád, pomáhal mi jak finančně, tak psychicky. Měla jsem v něm oporu a tolik jsem se toho všeho nebála.*“ (Andrea, 54 let). Jedna komunikační partnerka byla v situaci, kdy se nemohla spolehnout na podporu svých rodičů a vlivem stěhování se jí nedostávalo pomoci ani od rodičů bývalého manžela. „*Hodně mi s dětma pomáhala kamarádka se svým manželem. Brali si je na hlídání, dělali s nima úkoly, když jsem byla v práci.. začali pro mě být něco jako druhá rodina, byla to z jejich strany fakt velká podpora.*“ (Monika, 48 let).

V určitých případech, i přes pomoc blízkých, může vlivem zátěže docházet k přesunutí odpovědnosti na děti. Tato situace nastala u dvou ze tří komunikačních partnerek, kdy matky vedly děti k větší samostatnosti, k plnění úkolů, které dříve zastávaly ony samy či jim byla svěřena péče o mladšího potomka. „*S chodem domácnosti mi pomáhala dcera, která se starala i o syna, když jsem byla v práci nebo jsem něco potřebovala zařídit.*“ (Ivana, 51 let).

„*Musela jsem na ně přenést i nějakou zodpovědnost, jak se o sebe postarat, když jsem v práci, jak se vypravit a dostat do školy.. začala jsem je taky vést k domácím pracem a samostatnosti, protože jsem na to neměla prostě čas.*“ (Monika, 48 let). Jak jsem již zmínila v teoretické části, dítě je vystavováno negativnímu vlivu, pokud je na něho přenesena větší míra

odpovědnosti, než samo dokáže zvládnout. Tato skutečnost se může projevit i v jeho dospělosti, kdy své potřeby odsouvá, neboť je neshledává za důležité a přebírá odpovědnost za druhé více než je zdravo (Poupětová, 2009).

Zisk a ztráta rozpadu manželství

Rozpad manželství je zásadní změnou v životě člověka. Přináší s sebou zátěž, která se projevuje ztrátou partnera a existencí úplné rodiny, finančních jistot i dosavadního sociálního statusu. I přesto, že je rozvod považován za nejnáročnější období, může být východiskem z neúnosného manželství a stát se přínosem v životě budoucím.

Ztrátám, kterým komunikační partnerky čelily, předcházely obavy, zda danou situaci dokáží zvládnout. *„Ze začátku jsem měla velké strach, jak to budeme zvládat finančně.. a taky jsem měla strach z toho, jestli dětem nebude chybět táta.“* (Ivana, 51 let).

„Trápila mě hlavně ta finanční situace, aby děti měly všechno, co potřebují, aby měly někdy něco navíc.. ty finance byly veliký obavy hodně dlouho, jak to všechno zvládnou s jedním platem.“ (Monika, 48 let). Všechny komunikační partnerky se potýkaly s potížemi, jež souvisí se ztrátou finančního zajištění rodiny bývalým manželem a novou úlohou primární živitelky. S tím je spojena i nutnost vhodného zaměstnání s dostatečným finančním ohodnocením. *„S rozvodem jsem změnila práci, která už sice nebyla flexibilní a tolik mě nebavila, ale byla líp placená.“* (Andrea, 54 let). Matky se tak musí podřídit vzniklé situaci a jejím nárokům a mnohdy i obětovat kariéru či určité uspokojení, které by jim zaměstnání mohlo přinášet.

Je nutné mít na paměti, že rozpad manželství nezasahuje jen rozvádějící a jejich děti, ale že se dotýká i vztahů v širší rodině, blízkých přátel či známých. *„Manželova rodina se ke mně otočila zády, tam to bylo špatný.. v podstatě mě zavrhl, nemohli mi přijít na jméno.“* (Monika, 48 let). Nejedná se však pouze o ztrátu vazeb, ale i o ztrátu pomoci s péčí o děti, na kterou se tato matka během manželství mohla spolehnout. Vzhledem k tomu, že se s rozvodem mění i sociální okolí, mohou nastat změny ve vztahu k přátelům a známým, zejména k těm společným. Jistou roli zde sehrává i nutnost přestěhování se, kdy dochází k přerušení kontaktu s blízkými osobami, i přesto, že se jednalo o dlouholetá přátelství. Vytíženost, jež je spojena s novým životem, mnohdy nedává matkám prostor k udržování těchto vztahů, a tak dochází k postupnému odcizení. *„Tím, že jsem se přestěhovala daleko, tak jsme se přestali vídat, i když jsme nějaký ten kontakt ze začátku udržovali, ale pak na to nebyl čas.. takže jsem vlastně přišla o všechny přátele, který jsem tam měla.“* (Monika, 48 let). Jedná se tak o pocit ztráty, neboť

ženy přichází o blízké osoby, se kterými měly důvěrný vztah, jenž jim poskytoval vzájemné porozumění, náklonnost, jistotu či psychickou podporu.

Se vznikem neúplné rodiny souvisí stigma s ním spojované. Vzhledem k tomu, že se matky již nenacházejí v roli manželky, musí přijmout a vyrovnat se s novým sociálním statutem, který ze svého pohledu vnímají negativně. „*Neměla jsem z toho dobrý pocit, možná taky chvíli pocit studu, protože když se dřív řeklo, že je někdo rozvedený, tak se to nebralo tak normálně, jako teď.*“ (Andrea, 54 let).

„*Nelíbilo se mi to označení „rozvedená s dvěma dětma“, takovej ten pocit. Prostě, že všichni ví, že jsem sama a že jenom já mám zodpovědnost za děti.*“ (Ivana, 51 let). Tímto označením mohou být ženy podvědomě stresovány a nabývat pocitu, že jsou špatnými matkami, neboť nedokázaly udržet rodinu.

Navzdory tomu, že je rozvod vnímán jako negativní událost, komunikačním partnerkám přinesl značná pozitiva, jakožto řešení neúnosné situace. Matky se shodují, že pro ně byl rozvod úlevou, neboť již nemusí čelit každodenním manželským konfliktům. „*Přínosem bylo hlavně to, že jsme já i děti byly víc v klidu. Nežily jsme ve stresu, s jakou náladou a hladinkou se někdy vrátí bejvalej manžel domů, jestli na mě bude nějak fyzicky hrubej.*“ (Andrea, 54 let). Často zmiňované je i téma volnosti a vysvobození. Matky mají více prostoru samy pro sebe, své přátele či zájmy, na které jim během manželství nezbýval čas nebo je přes zákaz manžela nemohly vykonávat. „*Mohla jsem trávit čas tak, jak jsem chtěla.. mohla jsem si posedět s kamarádkou, projít se. Pro někoho to můžou bejt běžný věci, o kterých ani nepřemýšlí, ale já jsem tohle v manželství nemohla, jelikož mě manžel hlídal.. v podstatě jsem nemohla nikam mimo domov. Bylo to pro mě jako vysvobození, že mi nikdo nic nezakazoval, nemusela jsem se nikomu dovolovat.*“ (Monika, 48 let). U dvou ze tří žen došlo ke zlepšení vztahů s přáteli. Matky uvádějí, že se jednalo o jistou podpůrnou síť, neboť se jim takto dostávalo podpory a pomoci. „*Začala jsem se, a to jsem v manželství nedělala, věnovat víc kamarádkám, který jsem hodně opomíjela. Třeba tři čtvrtě roku jsem se jim neozvala, což bylo špatně. Začala jsem se s nima opět stýkat, takže se vztahy upevnily a věděla jsem, že se na ně kdykoliv můžu spolehnout.*“ (Ivana, 51 let). I přesto, že rozvod u jedné komunikační partnerky zpřetrhal veškerá přátelství, pozitivum matka shledává v odlišném sociálním prostředí, které jí umožnilo navázat nové kontakty. „*V nové práci jsem si našla kamarádku, která pro mě byla po rozvodu velikou podporou i s jejím manželem.. jsou pro mě něco jako druhá rodina. Já i děti jsme s nima trávili spoustu času.. společně jsme slavili i Vánoce.*“ (Monika, 48 let). V životě rozvedených žen hrají důležitou úlohu právě přátelé, přičemž jejich zásluhou se matky dostávají do společnosti, poznávají nové lidi či se společně věnují volnočasovým aktivitám. „*Svoji kamarádce jsem*

*pomáhala otevřít italskou restauraci, takže jsem tam trávila spoustu času. Byla jsem tak mezi lidma a přišla na jiný myšlenky.. no a taky tam chodila spousta známých a díky tomu jsem se poznala s novými lidma.“ (Ivana, 51 let). Přínos rozvodu shledávají komunikační partnerky i v upevnění vztahů s vlastní rodinou. „*Moje rodiče byli velmi rádi, že jsme se rozvedli. Takže tam jsem získala velký plusový body, začali jsme se i víc vídat a víc spolu komunikovat.“ (Monika, 48 let).**

Vzhledem k tomu, že se od žen v manželství očekává určité podřízení se zájmům rodiny a přizpůsobení se požadavkům manžela, může být rozvod považován za pozitivní změnu režimu. „*Žítí s chlapem má jinej rytmus, kdy jsem musela dělat věci, který se mi zrovna nechtěly. V tomhle jsem byla po rozvodu pánem svého času. Řídila jsem si domácnost podle sebe, když se mi něco chce, udělám to, nechce, udělám to další den a nikdo mě za to nenadává a s nikým se nemusím hádat. (Ivana, 51 let).*

U všech komunikačních partnerek se během manželství projevila ztráta sebevědomí, a to vlivem násilí a snižování důstojnosti ze strany bývalého manžela. Přínos rozvodu matky shledávají ve znovu nalezení vlastní hodnoty. „*Uvědomila jsem si tím, že mám i svoji hodnotu, na kterou jsem asi během manželství zapomněla.. a že je asi někdy lepší odejít než udržovat vztah, kterej nefunguje a trápit se, ještě když v tom jsou děti.“ (Andrea, 54 let). Z výpovědí žen je zřejmé, že rozvodem získaly zpět ztracené sebevědomí a uvědomily si své schopnosti, jelikož dokázaly úspěšně čelit nárokům osamělého mateřství. „*Začala jsem si víc věřit, jelikož jsem zvládla vychovat děti, zvládla nás zajistit, i když jsem na to byla sama.“ (Monika, 48 let). S tím souvisí i tvrzení komunikačních partnerek, které nevnímají absenci partnera v domácnosti jako negativum, neboť si jsou vědomi své soběstačnosti. „*Zjistila jsem, že bez chlapa v domácnosti to není tak špatný, aniž bych je tím zavrhla.. že dokážu žít sama se sebou a nejsem na nikom závislá.“ (Ivana, 51 let).***

Všechny komunikační partnerky se shodují, že pro ně byl rozpad manželství, i přes negativa s ním spojená, hlavně přínosem. „*Ničeho nelituju.. poučila jsem se, začala na život koukat víc reálně a přestala bejt naivní. Byla to obrovská životní zkušenost, který rozhodně nelituju.. mělo to tak asi být.“ (Monika, 48 let).*

Nový partnerský vztah

Výběr partnera podléhá mnoha faktorům, přičemž rozpad manželství jej ovlivňuje určitým způsobem. Získané zkušenosti mohou změnit očekávání od partnerského vztahu i hledané preference u nového partnera.

Vlivem rozvodu si komunikační partnerky uvědomily svou hodnotu a tedy i to, co nejsou schopny akceptovat v novém partnerství. „*Vím, že bych nechtěla tohle už znova zažít, nechat se fyzicky ani psychicky týrat nebo vydírat, to vůbec, už nikdy. To radši zůstat sama, opravdu.*“ (Ivana, 51 let). U jedné komunikační partnerky došlo ke změně očekávání od manželství. „*Změnilo mi to pohled na manželství, že se tomu nemůžu obětovat jen já, a ten druhý proto nic neudělal, jen se vezl. Už bych to takhle nikdy nechtěla, měli by se podílet oba. Prostě to manželství je na půl, po všech stránkách.*“ (Andrea, 54 let).

Rozpadem manželství nekončí osobní ani partnerský život, nýbrž začíná jeho nová etapa. Otevření se novým vztahům je zcela individuální, přičemž z výpovědí žen vyplývá, že záměrně nové vztahy nevyhledávaly. „*Nijak jsem ho nehledala, přišlo to tak nějak samo.. asi to tak mělo být. Já jsem tak nějak asi byla i přesvědčená, že už nikoho mít nebudu, že zůstanu sama.*“ (Ivana, 51 let). Jedním z důvodů dobrovolné samoty může být zvyk na nový život bez partnera. Žena je sama se sebou spokojená, dopřává si získané svobody. Zpočátku však může docházet ke ztrátě zájmu o opačné pohlaví, jak tomu bylo u komunikační partnerky Moniky. „*Hned po rozvodu jsem ani nechtěla s někým být, chtěla jsem být sama.. urovnat si to v sobě.*“ (Monika, 48 let). Po čase tato žena začala toužit po partnerském vztahu a společném sdílení života. „*Vím, že jsem nechtěla být sama, ani věkem jsem se necejtila, a hlavně jsem rodinnej typ a pořád si potřebuju udržovat teplo domova a k tomu ten partner patří.*“ (Monika, 48 let).

V seznamování rozvedených žen mohou hrát určitou roli i obavy, které jsou spojeny s osamělým mateřstvím. Matky si jsou vědomí, že se nejedná jen o ně samotné a děti mohou být okolím vnímány jako přítěž. „*Je těžký někomu říct, že mám dvě nezaopatřený děti a vlastně mu tak na krk pověsit tři lidi a vlastně by to vůbec přijmout nemusel. Ten pocit, když se s někým seznámíte a musíte mu říct, že nejste jen vy sama, není jednoduchý.*“ (Ivana, 51 let).

V určitých případech dochází k vyhledávání dočasných známostí, které matce mohou přechodně pomoci od bolesti z rozvodu a zmírnit strádání po bývalém partnerovi. V této situaci se nacházela jedna komunikační partnerka. „*Asi po roce a půl jsem měla jednu známost.. za svobodna jsem s ním chodila. Párkrát jsme si byli sednout na kafe a tak.. bylo to spíš takový, že jsem chtěla něco zkusit, abych bejvalýho manžela vypustila z hlavy. Věděla jsem, že to není nic vážnýho.*“ (Ivana, 51 let).

Dvě ze tří žen navázaly vážný vztah až s určitým odstupem po rozpadu manželství. Naopak komunikační partnerka Andrea se seznámila se svým současným manželem již před rozvodem. „*Všechno bylo kamarádský, až po nějaký době to přerostlo, asi tou nějakou fyzickou potřebou, dobrodružstvím, takovej únik za něčím hezkým, protože když se vám někdo začne dvořit, tak je to taková změna, kterou jsem takový roky neznala.. no a během toho jsem už řešila rozvod.*“ (Andrea, 54 let). Nová známost byla důsledkem nefungujícího manželství, ve kterém se matce nedostávalo emocionálního naplnění, zájmu a dobrého zacházení.

Při výběru partnera po rozvodu se často jedná o snahu nalézt takového člověka, který by byl opakem bývalého manžela. Avšak leckdy dochází k nevědomému zopakování chybné volby, kdy výběr partnera směřuje ke stejnému typu muže. Zmíněná situace nastala u jedné komunikační partnerky, která si po rozpadu manželství prošla dvěma neúspěšnými vztahy. „*Asi po dvou letech se u něj začaly projevovat žárlivecký sklony, pozdějc jsme spolu ani neměli společný zájmy, netrávili volný čas, protože ho trávil radši s kamarádama v baru a já na něj čekala doma. Po čase mi došla trpělivost, nic se neměnilo, a tak jsem potají začala zase hledat podnájem.*“ (Monika, 48 let).

Důležitým faktorem, který lze sledovat u všech žen, je **bezpodmínečné přijetí dětí** novým partnerem. „*Musel mě ten chlap brát tak, jakože buď já a děti.. protože kdybych věděla, že není ochotnej přijmout moje děti, tak bych do toho nešla. Když bych s někým měla být, tak prostě všichni tři, a ne jenom já sama, to v žádným případě!*“ (Ivana, 51 let).

U komunikačních partnerek se projevila touha nalézt si partnera, který by se odlišoval od bývalého manžela, a to především v oblasti životních hodnot a osobnostních vlastností. Ženy, které se v manželství musely vypořádat s nezájmem manžela o rodinný život, kladou důraz právě na **rodinu**. „*Aby to byl chlap, kterej se dokáže postarat a zajistit rodinu, která je u něj na prvním místě. To je pro mě dost důležitý, protože jsem v manželství na všechno byla sama.*“ (Monika, 48 let). Vzhledem k tomu, že komunikační partnerky během manželství strádaly v oblasti **společných aktivit**, stal se tento nedostatek významným požadavkem v novém partnerství. „*S bejvalým manželem jsme nechodili nikam, měl svoje sportovní aktivity, zájmy s kamarádama, hospůdky a pro mě tam nebyl prostor. A vím, že už to takhle nechci.. chci, abysme se bavili společně, měli i společný aktivity nebo koníčky.. abysme žili spolu, a ne každej to svoje.*“ (Andrea, 54 let). Často zmiňovaná je komunikačními partnerkami i **odlišná povaha** hledaného partnera. Tato potřeba je reakcí na agresivitu, vznětlivost a impulzivní chování bývalého manžela, jež se stupňovalo k psychickému a fyzickému násilí, kterému byly ženy vystavovány. Získané zkušenosti vedou k volbě partnera, který se projevuje klidným, rozvážným vystupováním a schopností vnímat je samotné jako sobě rovné. „*To, co jsem*

prožívala v manželství, už nikdy nechci zažít. Ve vztahu bych chtěla ty věci řešit normálně, v klidu.. bez nějakýho násilí, výbušnosti nebo sprostých slov.. prostě aby mě ten chlap respektoval, nepovyšoval se nade mnou.“ (Andrea, 54 let). Respektování druhého člověka souvisí s poskytnutím mu určité vztahové volnosti a svobody. Tento požadavek zdůrazňuje především komunikační partnerka, která v manželství čelila patologické žárlivosti manžela. „Potřebuju, aby mi ten chlap věřil a dával nějaký prostor.. aby mě neomezoval a necejtila jsem se zase jako něčí majetek.. s tím už se vážně setkat nechci, toho jsem si zažila až až.“ (Monika, 48 let).

Z výpovědi komunikačních partnerek vyplývá, že se značně změnil přístup k výběru a hodnocení partnera. Ženy se shodují, že v minulosti kladly důraz především na vzhled, atraktivitu a pocit zamilovanosti. „Dřív pro mě bylo důležité, jak je ten chlap pohlednej, vtipnej, jak se umí bavit ve společnosti a jak si se mnou dokáže užívat života. Takový ty důležité věci, který jsem měla vidět reálně, šly asi stranou no.. byla jsem zamilovaná.“ (Monika, 48 let). Změna preferencí u hledaného partnera je ovlivněna zejména věkem a vyspělostí žen, kdy získané životní zkušenosti hrají zásadní roli. „Dřív nad tím asi člověk moc nepřemejšlel, prostě se mu někdo líbil.. neměl zkušenosti s tím, co by mu mohlo vadit.“ (Ivana, 51 let). Komunikační partnerky uvádějí, že vlivem rozpadu manželství začaly upřednostňovat jiné kvality, než jsou ty vzhledové. „Ted' na toho člověka koukáte reálně a ne s růžovýma brejlema.. koukáte i na věci, který by vám mohly vadit. Všimáte si různých projevů, jak se chová ke mně samotný, jak se chová k dětem, jak o nich mluví, i jak vnímá moje blízký a rodinu celkově.“ (Ivana, 51 let).

Je zcela zřejmé, že láska je nezbytnou součástí fungujícího vztahu. Z tvrzení komunikačních partnerek však vyplývá, že pro ně není podstatnou již láska romantická, tedy poblouznění a vášně, ale tzv. přátelská, která se projevuje vyšší mírou intimity, vzájemným **pocitem blízkosti**. „Důležitěj je pro mě takovej ten soulad, pohoda. Od začátku bylo úžasný, jak se ke mně partner choval, opravdu jsem si připadala jako princezna, jako jediná ženská na světě.. to, jak se se mnou baví, jaký slova používá. Že vím, že mě ten člověk má rád.. že má o mě i moje děti starost, věnuje se nám a právě tímhle chováním mi to dokazuje.“ (Ivana, 51 let).

Důvěra je základním stavebním prvkem vztahu. Je spojena s poskytováním určité vztahové **svobody** a **tolerancí** k potřebám druhého člověka. Pro všechny komunikační partnerky jsou zmíněné vztahové charakteristiky důležité, přičemž u jedné ženy dochází k výraznému zdůraznění těchto požadavků, bez kterých by nebyla ochotna do vztahu vstoupit. Důvodem je nadměrná žárlivost bývalého manžela, který jí nedovoloval věnovat se vlastním zájmům a přátelům. „Ta důvěra je pro mě hrozně důležitá.. můj partner nemá problémy se

žárlivostí, tak mi dopřává dostatečnou svobodu a můžu se věnovat svým zájmům a kamarádkám.. což je pro mě taková neznámá v partnerském vztahu.“ (Monika, 48 let).

Vzhledem k rozvodovým zkušenostem vyžadují ženy v novém partnerském vztahu **otevřenou komunikaci**. Ta jim umožňuje domluvit se na věcech týkajících se společného života a řešit tak případně vzniklé problémy. *„Důležitý pro mě je, že se domluvíme na běžných věcech, že se mnou jedná narovinu, bez lží a hlavně, že to všechno dokáže řešit v klidu. Prostě takový věci, který by měly ve vztahu fungovat, ale doposud mi nefungovaly, jelikož jsem vždycky všechno řešila sama.“ (Monika, 48 let).* Komunikace hraje v každém vztahu důležitou roli, neboť poskytuje porozumění, přijetí a dokazuje zájem druhého člověka.

Požadavek, který komunikační partnerky shledávají v novém vztahu za velice důležitý, je **podpora**. Její významnost lze vyvodit z prožitého porozvodového období, kdy čelily nárokům osamělého mateřství, ve kterém se jim nedostávalo možnosti podělit se o starosti a důležitá rozhodnutí. *„Mám vedle něj pocit takový jistoty, že prostě vím, že mě podpoří v těžkých chvílích a je tu někdo, na koho se můžu spolehnout, kdo mi kdykoliv pomůže.. nejsem na ten život sama.“ (Andrea, 54 let).* S tím souvisí i důraz komunikačních partnerek na **sdílení úkolů a podílení se na rodinném životě**. Od svých partnerů požadují vyšší míru zapojení do chodu domácnosti, což je spojeno právě se zkušenostmi z rozpadlého manželství, neboť veškeré činnosti zastávaly samy bez zájmu a ochoty bývalého manžela. *„Je to chlap, kterej se o mě dokáže postarat a nejen já o něho, jako tomu bylo dřív.. celkově mi pomáhá v domácnosti, dokáže uvařit, vyprat, uklidit a nedělá mu to problémy. Je třeba první, kterej mi dokázal uvařit.“ (Monika, 48 let).* Z mého pohledu lze tuto změnu vysvětlit nadměrnou angažovaností žen v manželství, ve kterém zpočátku nevyžadovaly podílení se ze strany partnera, který tento styl vedení domácnosti postupem času začal považovat za samozřejmý.

Z výpovědí komunikačních partnerek lze vyvodit, že v novém partnerství připisují vyšší důležitost **finanční jistotě a schopnosti zajistit rodinu**, než tomu bylo při vstupu do manželství. Tento důraz patrně vychází ze zkušeností, kdy se ženy v minulosti potýkaly s tíživou finanční situací a samy ekonomicky zajišťovaly sebe i své děti. Jedná se tak o vědomí, že nejsou na vše samy a u partnera nalézají jistou finanční podporu. *„Přiznám se, že je pro mě důležitý i to materiální zabezpečení, že se nemusím bát, že mi na něco nebudou stačit peníze, jako tomu bylo dřív.“ (Andrea, 54 let).*

Všechny komunikační partnerky se nyní nacházejí ve spokojeném partnerství, ve kterém našly to, co jim v manželství scházelo. *„V tomhle vztahu jsem našla všechno, co mi v manželství chybělo.. můžu se na partnera spolehnout, pomáhá mi i kolem domácnosti, máme společný zájmy, koníčky.. a hlavně se mnou jedná s respektem a váží si mě.“ (Monika, 48 let).*

Vztah partnera k nevlastním dětem

Nalezení vhodného partnera je pro ženy po rozvodu nelehký úkol. Nejedná se jen o výběr muže, který by dokázal uspokojit jejich potřeby a přání, ale i o takového, který by byl schopen přijmout nevlastní děti a společně sdílet rodinný život. I přesto, že žena takového partnera nalezne, lze toto období považovat za komplikované. Nově přichozí muž je pro děti cizím člověkem, s jehož příchodem se musí vyrovnat.

Pro komunikační partnerky jsou děti nejdůležitějšími osobami a nepostradatelnou součástí jejich života. Z toho lze usoudit, jaký důraz kladou na přijetí svých dětí novým partnerem. *„Děti jsou pro mě všechno na světě.. takže pro mě bylo dost důležité, aby ten partner přijal moje děti, aby chápal a respektoval, že ke mně patří. Pokud by to tak nebylo, tak bych ten vztah nemohla udržovat.“* (Monika, 48 let).

Jak jsem již zmínila v teoretické části, jestliže si žena najde vhodného partnera, neměla by vyvíjet přílišné úsilí na jeho seznámení s dětmi. Je potřeba čas a především přesvědčení o vážnosti vztahu, s čímž se shodují i výpovědi komunikačních partnerek. *„Partnera jsem dětem představila, ale až když jsem si byla jistá, že je to vážný, že by to mohlo fungovat.“* (Monika, 48 let). I v případě, kdy jedna komunikační partnerka měla po rozvodu krátkodobou známost, nepovažovala za důležité dětem představit onoho muže, neboť se nejednalo o vážný vztah, který by zasahoval do rodinného života. *„Jeho jsem dětem nepředstavovala.. znaly ho z dřívějšíka, jako mého kamaráda a teď nebyl důvod říkat něco, že si jdeme sednout na kafe nebo aby ho znaly víc než jako mého kamaráda. Věděla jsem, že to není nic vážného a ani jsem neměla v úmyslu ho vodit domů.“* (Ivana, 51 let).

Je zcela zřejmé, že seznámení partnera s dětmi je pro matku stresující situací, která s sebou nese značné obavy. Ve výpovědích lze nalézt dva odlišné způsoby, jak k tomuto úkolu ženy přistupovaly. U jedné komunikační partnerky se jednalo o postupné seznamování a svého partnera představila jako kamaráda. Důvodem mohlo být navázání partnerského vztahu již před rozvodem, kdy matka nechtěla, aby v očích dětí byl nový partner viděn jako příčina rozpadu rodiny. *„Představila jsem ho nejdřív jako kamaráda, bylo to asi čtvrt roku po rozvodu.. chtěla jsem, aby se postupně seznámili. No a vzhledem k tomu, že jsme se seznámili už před rozvodem, tak jsem nechtěla, aby si myslely, že za to může on.. to už byl důsledek toho nefungujícího manželství. A hlavně jsem jim nechtěla hned někoho tahat domů, aby to nebraly tak, že jim chci nahrazovat tátu.“* (Andrea, 54 let). Dvě ze tří žen navázaly partnerský vztah až s časovým odstupem od rozvodu a nejspíše proto volily přístup, kdy svého přítele představily jako nového

partnera. To může vycházet z přesvědčení matek, že dětem bylo poskytnuto dostatečné množství času a s rozvodem se již vyrovnaly.

To, jak nový partner bude dětmi přijat, závisí na mnoha faktorech. Za nejdůležitější lze považovat jejich pohlaví, věk a vyrovnanost s rozchodem rodičů, ale též vztah k vlastnímu otci. Dle Matějčka a Dytrycha (1999) nejhůře přijímají nového partnera děti ve středním školním věku, což je 8–13 let. V tomto věku obtížně zvládají rodinné problémy, rozvod i vzniklé změny uvnitř rodiny, kterým se těžko přizpůsobují. Důvodem je nedostatek citové zralosti a získaných zkušeností, jež jim neumožňují lehce se vyrovnat se vzniklou situací. Všechny komunikační partnerky měly během rozvodu a navázání prvního partnerství alespoň jednoho potomka (syna) v této věkové kategorii. Žádná z nich se však nesetkala s obtížemi či nepochopením. V případě dvou žen se jednalo o seznámení se se současným partnerem, který byl dětmi bez problémů přijat. *„Tak to se jednalo hlavně o syna, kterému bylo 11 let.. tak nějak jsem mu to vysvětlila a jelikož má normálně fungujícího otce, tak ví, že mu takhle nikoho nahrazovat nechci.. ale všechno bylo bez problémů, normálně ho obě děti přijaly.“* (Ivana, 51 let). Komunikační partnerka Monika byla v situaci, kdy svému současnému partnerovi představovala již dospělé děti, které mají své vlastní životy a ani zde nedošlo k žádným negativním projevům.

Role vstupujícího partnera do rodiny je nelehkou záležitostí, která bývá často komplikována angažovaností nevlastního rodiče, jenž se snaží převzít výchovnou úlohu a nahradit tak chybějící autoritativní vzor. V teoretické části jsem zmiňovala, že by nový partner neměl zpočátku přebírat výchovnou roli, ale vytvořit si k dětem vztah. Ten by měl být založen na porozumění, důvěře a určitém respektu. Zcela zásadním faktorem, který ovlivňuje vztahy a výchovu mezi partnerem a dětmi, je otázka bydlení. Pouze v případě komunikační partnerky Andrei se jednalo o společné soužití, i přesto matka uvádí, že partner do výchovy nezasahoval a vše ponechával v její kompetenci. *„Manžel se do výchovy nijak nezapojoval, to bylo na mně. Jsem asi i radši, protože díky tomu nebyly žádný konflikty nebo neshody. I tak s nima měl bezproblémový vztah.. všechno tam probíhalo s respektem.“* (Andrea, 54 let). U dvou žen se jedná o oddělené soužití, kdy v prvním případě byly děti již dospělé a měly svůj osobní život a v druhém jde o vztah, kdy matka s partnerem netvoří společnou domácnost.

„Jelikož už děti bydlely samy, tak tam se o výchovu nejednalo.. děti partnera jsou plnoletý, občas nás navštěvují a moje děti to samý, takže si tak nějak každý ponecháváme v uvozovkách tu výchovu svých dětí.“ (Monika, 48 let). Což znamená, že se ani jeden z partnerů neangažuje do výchovy nevlastních potomků.

„Jelikož spolu nežijeme ve společný domácnosti, tak se do výchovy nijak nezapojuje.. a ani se nedá říct, že by mi to vadilo.“ (Ivana, 51 let). Ve výše uvedeném lze shledat, že ani

v jednom případě se partner nezapojuje do výchovy nevlastních dětí, což matky hodnotí především pozitivně.

Nedostatkem by pro komunikační partnerky bylo, kdyby se partner nezapojoval do společné péče o děti a neprojevoval by vůči nim určitou pozornost. Z výpovědí však vyplývá, že se podílejí ochotně a se zájmem. Tato skutečnost je ovlivněna i vzájemným přijetím, kdy se mezi partnerem a dětmi utvořil kladný a kamarádský vztah. *„Přítel s nima má kamarádskej vztah, vychází spolu v pohodě. Jde tady spíš o občasnou péči, když k nám přijedou třeba na víkend na návštěvu.“* (Monika, 48 let).

Péče a zájem partnera o děti se projevuje u všech komunikačních partnerek obdobným způsobem. Jedná se o společné trávení volného času či ochotu pomoci s problémy. *„Moje děti má rád, což je vidět v tom, jak se k nim chová. Když je potřeba jim něco zařídit, pomoc, tak ochotně pomůže a nedělá mu to žádný problémy.“* (Ivana, 51 let).

„Společně trávíme třeba svátky, dokonce pořád i Vánoce.. někdy jezdíme na společný výlety nebo jen tak posedíme.“ (Monika, 48 let). V případě komunikační partnerky Andrei se jednalo i o finanční výpomoc s věcmi, které by si ona sama dovolit nemohla. *„Když byly mladší, tak jim pomáhal i finančně.. dceři koupil notebook do školy, synovi zaplatil autoškolu. Pomáhal mi prostě s takovejma věcmi, na který bych sama neměla.“* (Andrea, 54 let).

Ženám, které v novém vztahu žijí ve společné domácnosti, se dostalo značné partnerovi podpory, neboť dětem společně vytvořili zázemí pro případné návštěvy. *„Mají u nás zázemí, se kterým partner souhlasil a společně jsme ho vybudovali, v tom jsem měla jeho podporu. Takže když přijedou na návštěvu, tak se vlastně cejtí jako doma, mají svůj pokoj, svoje soukromí.“* (Monika, 48 let).

Žádná z komunikačních partnerek se nesetkala s problémy, které by byly spojeny s příchodem nového muže do rodiny. Jedná se tak o vzájemné přijetí, kdy si partner dokázal najít vhodnou cestu a vytvořil s dětmi pevný vztah. Tomu odpovídá i tvrzení dvou žen. *„Řekla bych, že je i přijal za svý.“* (Andrea, 54 let). Tato skutečnost je dle mého názoru ovlivněna do jisté míry věkem dětí, ale i faktem, že do nového partnerského vztahu nezasahují děti partnera.

4.8 Závěr praktické části

Zkoumaným jevem mé praktické části byl rozvod a jeho vliv na následný život rozvedených žen s dítětem ve vlastní péči. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsem zjišťovala, jak rozvod změnil způsob jejich života a jak se rozvodová zkušenost promítá při

výběru nového partnera. Přesněji jsem se snažila nalézt odpovědi na vzniklé změny ve výchově, na změny každodenního života i na vnímání rozvodu s odstupem času. V oblasti partnerství jsem se zaměřila na preference, které se u matek objevují při výběru partnera a na jejich hodnocení vztahu mezi novým partnerem a dětmi.

Jaké nastaly po rozvodu změny ve výchově a vztazích k dětem?

Z výpovědí komunikačních partnerek vyplývá, že vlivem rozvodu nastaly určité změny ve výchově. Vzhledem k tomu, že si ženy uvědomují chybějící mužský vzor v rodině, snaží se dětem tento nedostatek určitým způsobem vynahradit, což je vede ke dvěma odlišným typům výchovy. Jedná se o přístup volnější, který lze shledat u dvou komunikačních partnerek, avšak u každé z nich se projevuje rozdílným způsobem. V jednom případě je možné identifikovat přílišnou fixaci k dětem, která zapříčinila nevědomé rozmazlování, absenci pevně stanovených hranic a neschopnost působit jako dostatečný autoritativní vzor. V případě druhém je benevolentnější přístup založen na vyšší míře volnosti a samostatnějším rozhodování dětí o sobě samých s důrazem na dodržování stanovených pravidel. Přísnější typ výchovy se objevuje pouze u jedné komunikační partnerky, která shledává za důležité zastoupit v rodině chybějící autoritu. I přes uplatňování přísnějšího způsobu výchovy si matka nevynucuje poslušnost dětí fyzickými tresty, ale domluvou či občasnými zákazy.

Za změnu ve výchově lze též považovat přesunutí části zodpovědnosti na děti, což se projevilo u dvou žen. Vlivem náročnosti osamělého rodičovství kladou matky na své potomky více požadavků, jež jsou spojeny s vyšší mírou samostatnosti. Jedná se o úkony, které dříve zastávaly ony samy či o pomoc s péčí o sourozence.

Ačkoliv se u komunikačních partnerek objevuje odlišný přístup k výchově, ani jedna z nich se nesetkala s výchovnými problémy svých dětí. Z čehož lze vyvrátit obecný předpoklad, že se u dětí z neúplných rodin častěji vyskytují zmíněné problémy než u dětí z rodin úplných. Matky se naopak shodují, že vlivem rozvodu došlo k upevnění a prohloubení jejich vztahů s dětmi. Pokud se zaměřím na výchovu a vztahy ze strany otce, nejedná se o žádné výrazné proměny. Tam, kde se otec nezapojoval během manželství, se dále nepodílel ani po jeho rozpadu. Pouze jedna komunikační partnerka hodnotí péči o děti ze strany otce pozitivně, neboť jeho výrazný zájem přetrvává i po rozvodu.

K jakým zásadním změnám došlo v každodenním životě matky po rozvodu?

Období bezprostředně po rozvodu je ženami hodnoceno jako jedno z nejnáročnějších, jelikož se musí přizpůsobit změnám, které s sebou přináší osamělé rodičovství. Jedná se hlavně

o zvládnutí nároků primární pečovatelky a živitelky rodiny. Jednou z prvních změn a překážkou zároveň je pro ženy řešení otázky bydlení, přičemž nutnost zajistit si vlastní zázemí lze považovat za velmi nákladné. Častým řešením, leckdy dočasným, je sestěhování se k původní rodině, což nastalo u dvou žen. Zásadní změnu komunikační partnerky shledávají ve finančním zajištění rodiny, neboť ztrácí podporu ze strany manžela, který se v manželství zásadním způsobem podílel na finančním zabezpečení rodiny. Matky se tak stávají hlavními živitelkami, kdy samy musí ekonomicky zaopatřit sebe i své děti. Potýkají se s nízkou životní úrovní, která je v některých případech nutí k nalezení dalšího přivýdělků nebo změně zaměstnání z důvodu vyšší časové flexibility či finančního ohodnocení. Těživě situaci nepřispívají ani problémy, které souvisí s vyplácením výživného na děti. Na tyto komplikace poukazují dvě komunikační partnerky, které nedostávaly výživné vůbec, pravidelně či na všechny potomky. Je zřejmé, že absence tohoto příjmu znatelně postihuje rodinný rozpočet a přispívá k jisté finanční tísní, kdy ženy nejsou schopny z jednoho platu vytvořit rezervy na náhlé výdaje.

Vzhledem k tomu, že se matky musí podřítit hlavně pracovní aktivitě, nezbyvá jim mnoho volného času na rodinný život. I v případě, kdy ženy v manželství zastávaly mnohé činnosti samy, hodnotí tento stav jako velmi náročný. Nejzávažnějším problémem pro ně je vědomí, že jsou na vše samy a nemohou se spolehnout na nikoho dalšího. Často se tak obrací na svou rodinu či nejbližší přátelé, kteří jim pomáhají se zajištěním péče o děti v době jejich nepřítomnosti, poskytují podporu a umožňují rozdělit se se starostmi.

Jak matka vnímá rozvod s odstupem času?

I přes negativa, jako je rozpad úplné rodiny, ztráta finančních jistot nebo časová náročnost nového života, vnímají všechny komunikační partnerky rozpad manželství jako pozitivum. Shodují se, že rozvod byl vysvobozením z neúnosné situace, který jim přinesl značnou úlevu a volnost. Zejména kladně hodnotí klidnou rodinou atmosféru, samostatné vedení domácnosti, ale i možnost více se věnovat sobě samým, svým přátelům a zájmům. Vzhledem k tomu, že u komunikačních partnerek během manželství došlo ke ztrátě sebevědomí, přínosem pro ně je znovunalezení vlastní hodnoty a uvědomění si svých schopností, neboť dokázaly úspěšně čelit nárokům osamělého mateřství. Z jejich výpovědí též vyplývá, že jim rozvodová zkušenost byla nápomocna v novém životě, kdy se na svět dívají více reálně s určitým ponaučením do nových vztahů.

Jaké preference se objevují u matky při výběru nového partnera po rozvodu?

Komunikační partnerky se shodují, že se značně změnil přístup k výběru partnera. V minulosti kladly důraz na vzhled, fyzickou přitažlivost a pocit zamilovanosti. Z jejich výpovědí též vyplývá, že partnera nehodnotily reálně a příliš se neohlížely na vlastnosti, které jsou důležité pro dlouhodobé soužití. Zmíněný přístup při volbě partnera je ovlivněn zejména věkem, nižší mírou vyspělosti a nedostatečnými zkušenostmi.

Nejpodstatnějším kritériem při volbě partnera je bezpodmínečné přijetí dětí, což je způsobeno faktem, že se jedná o matky s dětmi ve vlastní péči. Vlivem prožitých zkušeností se komunikační partnerky snaží nalézt takového muže, který by byl opakem bývalého manžela, a to zejména v oblasti životních hodnot a osobnostních vlastností. U žen, které se v manželství potýkaly s nezájmem manžela o rodinný život, lze shledat důraz právě na rodinu a rodinné hodnoty. Významným a opakovaně zmiňovaným požadavkem všech komunikačních partnerek je najít takového muže, který s nimi bude sdílet volný čas a bude mít zájem o společné aktivity. Tato nutnost vychází z manželství, kdy ženy strádaly právě v této oblasti. Vzhledem k tomu, že byly komunikační partnerky v manželství vystavovány psychickému a fyzickému násilí, jež bylo spojeno s agresivní a vznětlivou povahou manžela, prožité zkušenosti je vedou k volbě muže se zcela odlišným chováním. Preferují takového, který se projevuje klidným vystupováním a schopností respektovat je samé jako sobě rovné.

Získané rozvodové zkušenosti vedou komunikační partnerky k upřednostňování kvalit, jež nejsou zcela spojeny se vzhledem. Při hledání muže je pro všechny ženy velice důležité, aby jim dokázal být oporou, aby jim důvěřoval, toleroval je, ale i s nimi otevřeně komunikoval a poskytoval určitou vztahovou svobodu. Ta je zásadní především pro komunikační partnerku, která čelila patologické žárlivosti manžela. Zajímavým zjištěním je důraz, který ženy kladou na schopnost partnera podílet se na chodu domácnosti, což je pravděpodobně spojeno s obdobím, kdy komunikační partnerky čelily nárokům osamělého mateřství a vše zastávaly samy. S nároky osamělého rodičovství, přesněji s tíživou finanční situací souvisí i požadavek, který mají ženy vůči novému partnerství. Vyšší důležitost připisují partnerově schopnosti ekonomicky zajistit rodinu a vytvářet tak určitou finanční jistotu.

Jak hodnotí matka vztahy nového partnera s dětmi?

Vzhledem k tomu, že jsou děti pro komunikační partnerky těmi nejdůležitějšími osobami v životě, je pro ně nutností, aby s nimi měl jejich nový partner dobrý vztah. I přesto, že je pro matky vzájemné seznámení spojeno s určitými obavami, žádná z nich se neseťkala s obtížemi či nepochopením ze strany partnera, ani ze strany dětí.

Z výpovědí komunikačních partnerek vyplývá, že se nový partner nepodílí na společné výchově, což hodnotí všechny ženy kladně. Nedochozí tak k určitým neshodám a zasahování do zavedených pravidel rodiny. Pro komunikační partnerky jsou obzvláště podstatné vztahy v rodině, přičemž za důležité shledávají vzájemné porozumění a projevování určité pozornosti partnera vůči dětem. To ženy hodnotí velmi pozitivně, neboť se setkávají se zájmem partnera o děti, což se projevuje společným trávením volného času, ochotou pomoci s problémy a v případě jedné komunikační partnerky i finanční výpomocí s věcmi, které by si ona sama dovolit nemohla.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na to, jaký vliv má rozvod na další život žen s dětmi ve vlastní péči. Téma jsem zvolila z důvodu, že sama pocházím z rozvedené rodiny a tuto situaci jsem prožívala se svou matkou. Mým záměrem tedy bylo odhalit změny, kterým osamělé matky po rozvodu musí čelit, způsob, jak se s nimi vyrovnaly a jak se rozvodová zkušenost promítala při výběru nového partnera.

Vzhledem k tématu bakalářské práce jsem teoretickou část rozdělila do tří hlavních okruhů. V prvním okruhu jsem se snažila vymezit pojem rodiny, její funkce a současnou podobu. Zaměřila jsem se též na definování pojmu manželství, a to i z právního hlediska a na vývoj sňatečnosti v České republice. Druhý zahrnoval informace o problematice rozpadu manželství. Jeho právní úpravu, proces, kterým procházejí rozvádějící se manželé, příčiny vedoucí k rozvodu a vývoj rozvodovosti na našem území. Třetí okruh vnímám jako stěžejní, neboť obsahoval poznatky o dopadu rozvodu, kterému jsou matky s dětmi vystavovány. Zde jsem se zabývala zejména osamělým rodičovstvím, psychickými, sociálními a ekonomickými důsledky, které se dle mého názoru jeví jako nejpodstatnější. Zároveň jsem se v této části práce zaměřila na nové partnerství žen po rozvodu a na některé teorie výběru partnera. Teoretické poznatky byly východiskem pro zpracování části praktické.

V praktické části jsem k získání dat využila kvalitativní výzkum, jehož cílem bylo nalézt odpovědi na to, jaký dopad má rozvod na následný život žen mající děti ve vlastní péči. Záměrem bylo zjistit, jakým změnám tyto ženy musely čelit a jak se s novou situací vyrovnaly. Dále jak vnímají rozvod s odstupem času, a zda je rozvodová zkušenost ovlivnila při výběru nového partnera a nakolik. Pro sběr dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, jenž mi umožnil danou problematiku zkoumat více do hloubky. Rozhovory byly provedeny se třemi rozvedenými ženami, kterým byly děti svěřeny do péče a nyní se nacházejí v novém partnerství. Výzkumné šetření vypovědělo o individuálním prožívání porozvodové situace, která ženám přinesla značné obtíže i určitá pozitiva. Výsledky výzkumu ukázaly, že největší nesnáze matky shledávají v ekonomickém zabezpečení neúplné rodiny, neboť se musí přizpůsobit nové roli primární živitelky. Ženy jsou tak závislé pouze na svém příjmu, který jim neumožňuje vytvořit si rezervy pro náhlé finanční výdaje. Těživě situaci nepřispívá ani fakt, že se ve většině případů nemohou spolehnout na pravidelnou částku výživného na děti, čímž je značně ohrožena stabilita rodinného rozpočtu. Finanční zajištění není jedinou komplikací, se kterou se tyto ženy musí potýkat. Role primární pečovatelky se zajištěním chodu domácnosti je další komplikací, a to

i v situacích, kdy tuto činnost byly ženy zvyklé zastávat během manželství. Potýkají se s jistou časovou náročností, jež je doprovázena únavou a stresem, který vyplývá z vědomí žen, že se musí spoléhat zcela samy na sebe. Často se tak obrací na pomoc rodiny či blízkých přátel, u kterých nalézají značnou podporu a podílejí se o starosti. I přes tato negativa je rozvod vnímán jako životní událost, která osamělým matkám přinesla pozitiva v podobě ukončení nefunkčního manželství, uvědomění si vlastní hodnoty, navrácení ztraceného sebevědomí, ale i co se týče partnerských vztahů. Získané rozvodové zkušenosti vedou ženy k opatrnějšímu výběru, neboť si jsou vědomy toho, co od nového vztahu požadují, a co dále nejsou schopny akceptovat.

Zkoumání této problematiky pro mě bylo velice zajímavé a obohacující. I přesto, že výzkumný vzorek tvořil menší počet účastnic, myslím si, že získané informace přinesly pozoruhodné poznatky ze života žen, které se musely vypořádat s takto náročnou situací. Pro další výzkum by mohlo být zajímavé, jak děti ovlivňuje rozpad rodiny při výběru partnera či se zaměřit na účastníky opačného pohlaví, kde by v čele neúplné rodiny byl otec s dítětem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

DUDOVÁ, Radka. Mateřství po partnerském rozchodu. In: DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007a, s. 41-69. ISBN 978-80-7330-124-8.

DUDOVÁ, Radka. Rozvod a konstrukce „neúplné rodiny“. In: DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007b, s. 20-38. ISBN 978-80-7330-124-8.

EVERETT, Craig A. a EVERETT, Sandra Volgy. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti: původní, klinicky ověřený program provázející čtrnácti etapami procesu rozvodu, rozvodu až k případnému uzavření nového manželství*. Překlad Helena Baková. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6093-7.

HARGAŠOVÁ, Marta a Tomáš NOVÁK. *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1730-2.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého. V., R-S*. 2. vyd. Praha: Academia, 1989.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.

- KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2013. Psychologie. ISBN 978-80-262-0575-3.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská a párová terapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-646-9.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KREIDL, Martin a HUBÁTKOVÁ, Barbora. Partnerské dráhy po rozvodu. In: HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBÁTKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 146-177. ISBN 978-80-7419-142-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Výchova dětí v neúplné rodině očima psychologa. In: MÁROVÁ, Zdeňka, RADVANOVÁ, Senta a MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 51-73. Knihy pro rodiče. Kruh přátel pedagogické literatury.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-897-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist - žárlivost, nevěra a rozvod - nový partner v rodině, nevlastní sourozenci - vzpomínky z dětství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, Oldřich a UHLÍKOVÁ, Šárka. Sociální práce s rodinami v rozvodu. In: MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 57-74. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

- MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MÁROVÁ, Zdeňka. O problémech výchovy dítěte z hlediska osamělé matky. In: MÁROVÁ, Zdeňka, RADVANOVÁ, Senta a MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 7-45. Knihy pro rodiče. Kruh přátel pedagogické literatury.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- MLČÁK, Zdeněk. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. Učební texty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-452-4.
- MOŽNÝ, Ivo a Vladimír JIRÁNEK. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X.
- NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3.
- PALONCYOVÁ, Jana, ŠŤASTNÁ Anna. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2011, 12(2), s. 17-29. ISSN 2570-6578.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. [Svazek] 2, P/Ž. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- PILER, Petr. *Divorce as phenomenon of modernity: theory and research*. London: Edmund Press, 2010. ISBN 978-0-9564748-1-0.
- PLAŇAVA, Ivo. *Jak se (ne)rozvádět*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 1994. ISBN 80-7169-129-1.
- PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
- PLZÁK, Miroslav. *Klíč k výběru partnera pro manželství*. Vyd. 5., V nakl. Motto 3. Praha: Motto, 2010. ISBN 978-80-7246-505-7.
- POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.

- PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-80-7.
- SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-906-2.
- STAŠOVÁ, Leona. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In: KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 78-86. ISBN 80-7315-004-2.
- ŠMOLKA, Petr. Výběr partnera. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1080-3.
- ŠMOLKA, Petr a MACH, Jan. *Manželská a rodinná trápení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, **11**(2), s. 48-56. ISSN 2570-6578.
- VÝROST, Jozef, ed. a SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
- WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Překlad Eduard Bakalář. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. Rádcí pro život. ISBN 80-7178-089-8.
- WILLERTON, Julia. *Psychologie mezilidských vztahů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3924-3.
- WOLF, Doris. *Když partner odchází...: praktické rady k překonání osamělosti z rozchodu a rozvodu*. Přeložila Jarmila KANTOVÁ. Praha: Ikar, 1994. ISBN 80-85830-23-X.

Internetové zdroje:

BARVÍKOVÁ, Jana. Cochemská praxe. In: *Šancedětem.cz* [online]. 20. 11. 2017. [cit. 2018-02-07]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/cochemska-praxe.shtml#cochemska-praxe-v-ceske-republice>

CUNNINGHAM, Mick and Arland THORNTON. The influence of parent's marital quality on adult children's attitudes toward marriage and its alternatives: main and moderating effects. In: *Demography* [online]. 2006, **43**(4), s. 659-672, [cit. 2017-12-01]. ISSN 1533-7790. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3855026/>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Hospodařící domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou podle pohlaví a rodinného stavu osoby v čele hospodařící domácnosti, podle počtu závislých dětí, věku osoby v čele hospodařící domácnosti [tabulka]. In: *Český statistický úřad: Domácnosti podle Sčítání lidu, domů a bytů-Česká republika-2011*[online]. Praha: Český statistický úřad, 28.02.2013 [cit. 2017-12-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20534182/dccr923.pdf/a6b9e1e2-4303-49ae-9502-24e6599ee4bc?version=1.0>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Příjmy a životní podmínky domácností-2016. In: *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 24. 04. 2017 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46388833/16002117kc.pdf/552531ce-e11b-4b27-9905-622a2c8265d9?version=1.0>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Rozvodovost. In: *Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky-2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 03. 10. 2017 [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691703.pdf/ce3cde52-76e0-45ed-8d54-03eb481d2af8?version=1.1>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Rozvod podle příčiny rozvratu manželství [tabulka]. In: *Český statistický úřad: Demografická ročenka České republiky-2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 24. 11. 2017 [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45948556/13006717rc10.pdf/0c3424df-0a6e-4ece-a309-4dd4d34d1e89?version=1.1>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Sňatečnost. In: *Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva České republiky-2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 03. 10. 2017 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691702.pdf/87dae09a-4bdf-4b2f-9f6d-1442dd3fc9a8?version=1.0>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Sňatky a bilance manželství v letech 1920-2016 [tabulka]. In: *Český statistický úřad: Demografická příručka-2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 24. 11. 2017 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45948568/130055170405.pdf/de7764a5-b572-4a08-803c-fb5c610e7cfb?version=1.0>

ČSÚ [Český statistický úřad]. Vybrané demografické údaje v České republice [tabulka]. In: *Český statistický úřad: Česká republika od roku 1989 v číslech-2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 30.08.2017 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/46173161/32018117_0101.pdf/a5646c99-f461-4421-a3f3-92c3910fa940?version=1.2

DUDOVÁ, Radka. Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže. In: *Socioweb.cz* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 13-14 [cit. 2017-12-15]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/125_socioweb%25201-06%2520cely%2520pdf.pdf

HAŠKOVÁ, Hana, KŘÍŽKOVÁ, Alena a DUDOVÁ, Radka. Ekonomické náklady mateřství – kvalitativní sondy: Výživné a ekonomické postavení sólo matek. In: *Genderstudies.cz* [online]. 2016, s. 24-40 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/Ekon_naklady_kvali_sondy_vyzkumna_zprava_unor_2016_fin_format.pdf

MARHÁNKOVÁ HASMANOVÁ, Jaroslava. Matky samoživitelky a jejich situace v České republice; „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). In: *Genderstudies.cz* [online]. 2011, s. 3-10 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. Životní a existenční minimum [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 02. 01. 2018 [cit. 2018-01-16]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/11852>

NOVÁKOVÁ, Markéta. Cochemský model. In: *Saminaděti.cz* [online]. 02. 02. 2015. [cit. 2018-02-07]. Dostupné z: <http://www.saminadeti.cz/clanek/cochemsky-model>

PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samoživitelek. In: *Feminismus.cz* [online]. 31. 08. 2010. [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/sladovani-rodinneho-a-pracovniho-zivota-a-ne-rovne-prilezitosti-matek-samozivitelek>

Legislativní prameny

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Tazatelské otázky	79
Příloha B – Záznamový arch	81
Příloha C – Ukázka rozhovoru	82

Příloha A – Tazatelské otázky

Manželství a rozvod:

1. Popište mi Vaše manželství, jaké bylo?
2. Jaký byl důvod rozpadu Vašeho manželství a kdo byl iniciátorem?
3. Jak jste prožívala rozvod? Můžete mi popsat Vaše pocity během rozvodu?
4. Komu byly svěřeny děti do péče? Změnilo se to později?

Porozvodová situace:

5. Jak se změnila Vaše životní úroveň po rozvodu? Musela jste řešit problémy ohledně financí, bydlení/stěhování, zaměstnání či jiné? Jak?
6. Platí/platit Vám bývalý manžel výživné? Stačí/stačilo Vám?
7. Jak vycházíte s bývalým manželem?
8. Jak rozvod ovlivnil výchovu dětí? Jak se o výchově domlouváte s otcem dětí? Máte nějaká pravidla? Jak se shodnete?
9. Jak byste hodnotila Váš vztah k dětem? Co pro Vás děti znamenají?
10. Jak se změnila náplň Vašeho běžného dne, můžete mi to popsat?
11. Jak rozvod ovlivnil vztah s Vaší rodinou, příbuznými, přáteli? Jak vypadají kontakty s rodinou bývalého manžela? Mají děti druhé prarodiče, jaký s nimi mají vztah?
12. Jaké pocity jste prožívala po rozvodu? Ať už negativní či pozitivní, jak se u Vás projevíly? Ovlivnilo to Váš zdravotní stav, pokud ano, jak?
13. Jak jste si zvykla na to, že jste na děti a domácnost sama? Co Vám pomohlo k získání rovnováhy?
14. Jak jste vnímala novou roli rozvedené/osamělé matky? Z čeho jste měla obavy, trápilo Vás něco?

Život s odstupem času:

15. Začala jste se po rozvodu věnovat něčemu novému, co jste v manželství nemohla nebo nedělala?
16. Jak jste trávila volný čas? Našla jste si nové přátele, nové koníčky? Kdo Vás k nim přivedl a z jakého důvodu?
17. Jak změnil rozvod Váš pohled na život, Vaše priority, zásady a názory? Co je pro Vás nyní v životě nejdůležitější?
18. Můžete říci, s odstupem času, že pro Vás byl rozvod i přínosem? Pokud ano, v čem vidíte pozitivum?

Nové partnerství:

19. Po jaké době od rozvodu jste si našla známost či nový vztah?
20. Kolik partnerů či známostí jste měla do dnešní doby? Můžete mi jednotlivé vztahy popsat?
21. Jak jste představovala partnera dětem? Pokud ne, proč?
22. Proč jste hledala nový vztah?
23. Jak těžké pro Vás bylo seznamování jakožto rozvedená matka, která má dítě/děti z předchozího manželství?
24. Kdy a jak jste se seznámila se svým současným partnerem? Kdy se začalo jednat o vztah? Jak dlouho Váš vztah trvá?
25. V jaké fázi se Váš vztah nachází? Žijete ve společné domácnosti? Čím Vás partner zaujal? Co se Vám na něm líbí? Liší se to nějak od partnerů předchozích? Pokud ano, v čem?
26. Popište mi Váš vztah s partnerem, jak jste spokojená nebo byste chtěla něco změnit?
27. Jaký má Váš partner vztah s Vašimi dětmi? Jak se zapojuje do výchovy? V čem Vám pomáhá?
28. Co je pro Vás nyní důležité v partnerském vztahu? Jak se to liší oproti minulému manželství?
29. Chcete něco doplnit?

Příloha B – Záznamový arch

Rozhovor č.:

Věk	
Nejvyšší dosažené vzdělání	
Aktuální zaměstnání	
Délka rozvedeného manželství	
Počet dětí z rozvedeného manželství, jejich věk v době rozvodu a nyní	
Uplynulý čas od rozvodu	
Počet partnerů po rozvodu	
Délka současného partnerství	

Příloha C – Ukázka rozhovoru

Rozhovor č. 1

Monika, 48 let, 2 děti

Já: „Můžete mi říct, jaký byl důvod rozpadu Vašeho manželství a kdo podal žádost o rozvod?“

Monika: *Já jsem podala žádost, ale když jsem od manžela natajno odešla i s dětma, tak začaly problémy.. volal mně, začal mě vydírat, že když se nevrátím, tak si něco udělá. Pokoušel se i o sebevraždu, u který jsem ho našla a zachránila mu život.“*

Já: „A proč se tedy Vaše manželství rozpadlo, co bylo důvodem?“

Monika: „Protože byl až patologicky žárlivej, choval se ke mně agresivně, žádnéj respekt, úcta.. a ani těm dětem se moc nevěnoval. Každý den chodil pít, takže taky alkohol a byli pro něj důležitější kamarádi. Udělala jsem to hlavně kvůli dětem, protože já bych to třeba ještě nějakou vydržela, ale když jsem viděla, že z toho děti začaly mít psychický problémy, dcera si začala kousat nehty, což do té doby nikdy nedělala a syn se začal počůrávat.. tak proto jsem se rozhodla, že odejdu, aby netrpěly děti.“

Já: „Jak jste rozvod prožívala?“

Monika: „Když nám řekli u soudu, že jsme rozvedený, tak jsem měla hroznou radost, že se to konečně vyřešilo, ulevilo se mi. Asi měsíc to bylo v pohodě, cejtila jsem se dobře.. a pak na mě najednou přišly bezdůvodný stavy breku, kdy jsem ani nevěděla, proč brečím, nebo co mi je. Takhle mi začala těžká deprese, kdy jsem měla půl roku antidepressiva a léčila jsem se s tím. Nevím, jestli to vyvolaly ty roky, co jsem byla permanentně ve stresu, asi jo. Hlavně jsem v manželství přišla o sebevědomí, nevážila si sama sebe.. to tomu taky přispělo.“

Já: „Jak se změnila Vaše životní úroveň po rozvodu? Musela jste řešit nějaké problémy?“

Monika: „Už během manželství jsem potají sháněla byt na inzerát, podnájem, aby o tom manžel nevěděl.. trvalo to skoro rok. Se stěhováním mi pomohly moje 2 kamarádky. Asi 2 roky po rozvodu mi dělal bývalý manžel hrozný problémy, obden stál pod barákem, chodil za mnou do práce, děti si nechtěl brát nebo na mě volal sociálku, že jsem špatná máma. No a takhle jsem to vydržela asi ty 2 roky, pak už se to nedalo, a tak jsem se musela přestěhovat do svého rodného města, kde jsem měla teda psychickou podporu svých rodičů. No a tím, že jsem se přestěhovala, tak jsem musela řešit i novou práci, ale byla líp placená, takže to problém nebyl.“

Já: „A finanční situace?“

Monika: „Finance.. to bylo špatný. Z manželství mi nic nezůstalo. Takže jsem měla práci a permanentně 2-3 brigády. Musela jsem platit nájem, který byl ve městě o dost dražší,

domácnost, potřeby do školy, zdravotní problémy dětí, protože byly často nemocný. A já jsem neměla rodiče, který by mi s tímhle mohli pomoci, takže jsem na všechno byla úplně sama. Neměla jsem žádné půjčky, takhle jsem to neřešila, měla jsem sice naspořené peníze, ale o ty mě obral manžel u soudu.. takže jsem neměla nic, žádné rezervy. Ze začátku to bylo hrozný, žily jsme ze dne na den, fakt jsem počítala každou korunu.“

Já: „A pomoc otce, platil Vám výživný na děti?“

Monika: „Výživný se řešilo soudně a bylo stanovený na 1500 Kč na obě dvě děti, pak jsem zažádala o zvýšení, protože mi to nestačilo a zvedlo se to na 2 000 Kč až do jejich plnoletosti. Výživný neplatil pravidelně, uháněla jsem ho a zkoušela to přes sociálku, ale nic. Až když měl novou partnerku, tak začal peníze tak nějak posílat. A to jsem se ho ze začátku prosila o peníze na větší výdaje se školou, lyžák, školu v přírodě, ale nikdy mi nic nedal, neplatili jsme takovýhle věci polovinou. Vždycky mi řekl, že jsem to takhle chtěla já, tak ať se starám.“

Já: „Jak vycházíte s bývalým manželem?“

Monika: „No nemohli jsme spolu komunikovat jako rodiče asi 3 roky po rozvodu, až postupem času, co si našel přítelkyni, se to zlepšilo. Pak jsme se dokázali domluvit ohledně dětí, a tak nějak lidsky komunikovat.“

Já: „Popsala byste mi, jak se změnila náplň Vašeho běžného dne po rozvodu?“

Monika: „Noo.. byla to honička. Obě děti chodily do školy, já do práce, občas k tomu nějaká brigáda, takže moc času nebylo. Odpadla taky péče prarodičů, takže jsem se víc musela starat já.. vypravovat je do školy, obstarat jim jídlo během dne, když jsem byla v práci. Byla jsem v jednom kole, to, co jsem před tím nechávala na prarodičích, tak teď zůstalo všechno na mně samotný. Nikdo mi s ničím nepomohl, ale postupem času jsem děti začala vést k domácím pracem a samostatnosti, protože jsem na to neměla prostě čas. Bylo toho na mě moc, byla jsem dost unavená, takže jsem byla ráda, když jsem si večer lehla do postele.“

Já: „Jak jste si zvykla na to, že jste na vše sama? Co Vám pomohlo k získání rovnováhy?“

Monika: „Musela jsem si zvyknout a začít spolíhat jen sama na sebe... Hodně mi v tomhle pomohla kamarádka, se kterou jsem se seznámila po rozvodu v nové práci, se svým manželem. Pomáhali mi hodně s dětma, brali si je na hlídání, dělali s nima úkoly, když já jsem byla v práci.. i já jsem k nim chodila v každé volné chvíli a trávili jsme hodně čas s nimi... Začali pro mě být něco jako druhá rodina, byla to z jejich strany fakt velká podpora.“